

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ"
ФАКУЛЬТЕТУ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Химинець Мар'яна Василівна

**Вплив реформи децентралізації на якість та
доступність соціальних послуг в Україні**

231 – СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Джуган Руслана Іванівна
кандидат соц. наук, доцент

Ужгород – 2023

Реєстрація № 24
« 29 » 11 2023 р. Афанасьєв

Дипломна робота допущена до захисту

Т.в.о.завідувача кафедри
Афанасьєв Д.М.

« 15 » листопада 2023 р.

Рецензент Кавьора Олександр

Валентинович канд соц.наук, доцент кафедри
соціології та соц роботи

Khymynets Maryana

**THE IMPACT OF DECENTRALIZATION REFORM ON THE QUALITY
AND ACCESSIBILITY OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE**

Supervisor: Dzhuhana Ruslana
Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor

The decentralization reform, which has been ongoing in Ukraine since 2014, is one of the most important reforms that have a significant impact on the socio-economic development of the country. One of the directions of this reform is the transfer of powers for the provision of social services from central authorities to local self-government bodies.

The decentralization reform assumes that local self-government bodies will be more sensitive to the needs of the population and will be better able to take into account their requests when providing social services. This is due to the fact that they are closer to the population and better understand its needs, and also have closer ties with the community, which allows them to better take into account its opinion when developing, improving and implementing social programs.

From the negative sides of the impact of decentralization, the following can be highlighted: insufficient funding of social service providers, additional workload and low wages of social work specialists, conflicts in regulatory and legal acts that regulate the organization of social service provision in territorial communities.

The **object** is changes in the provision of social services as a result of the decentralization reform.

The **subject** is the peculiarities of the impact of the decentralization reform on the quality and availability of social services in Ukraine

The **purpose** of the master's thesis is to identify the specifics of the impact of decentralization on the quality and availability of social services in Ukraine.

According to the purpose of the study, its main **objectives** are:

1. clarify the concept, content and purpose of the decentralization reform;
2. highlight the advantages and disadvantages of the local self-government reform in Ukraine and characterize its main mechanisms;
3. to analyze the main principles of social work, provision of social services and their regulatory and legal regulation in Ukraine;
4. study the system of providing social services and highlight the peculiarities of their provision in the region;
5. justify the importance of involving non-governmental organizations in the provision of social services;
6. provide suggestions for improving the provision of social services in Zakarpattia Oblast and Ukraine as a whole.

Key words: decentralization; social work; social services; difficult life circumstances; local governments.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 Теоретична база та аналіз реформи децентралізації в Україні.....	11
1.1. Поняття, зміст та мета децентралізації.....	11
1.2. Механізми реформи децентралізації та стан її реалізації в Україні.....	18
1.3. Досвід децентралізації в європейських країнах та перспективні напрямки розвитку в Україні.....	27
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	35
2.1. Соціальна робота в Україні та її нормативно-правове регулювання.....	35
2.2. Реформування системи надання соціальних послуг в Україні.....	45
2.3. Досвід європейських країн в наданні соціальних послуг в умовах децентралізації.....	52
РОЗДІЛ 3 СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	61
3.1. Надання соціальних послуг в територіальних громадах Закарпатської області.....	61
3.2. Особливості та перспективи розвитку для забезпечення соціальними послугами вразливі категорії населення Закарпаття.....	72
3.3. Недержавні організації як інструмент розвитку соціальних послуг.....	74
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

Перелік умовних позначень

ГО - громадська організація

ДБСТ - дитячий будинок сімейного типу

ЗУ - Закон України

КМУ - Кабінет Міністрів України

НДО - недержавна організація

НПА - нормативно-правовий акт

ОТГ/ ТГ - об'єднана територіальна громада / територіальна громада

ПС - прийомна сім'я

СЖО - складні життєві обставини

ССД - служба у справах дітей

ФСР- фахівець із соціальної роботи

ЦНСП - центр надання соціальних послуг

ЦСС - центр соціальних служб

Вступ

Актуальність дослідження. В Україні відбувається суттєва зміна системи місцевого самоврядування та організації влади на територіальному рівні. Реформа децентралізації являє собою створення об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ), передачу бюджету, ініціатив та влади з центру на органи місцевого самоврядування. Важливим аспектом є те, що в умовах децентралізації на територіальні громади було покладено повноваження щодо прийняття рішень, наприклад, питання соціального захисту населення, охорони здоров'я, освіти, охорони здоров'я тощо, а під час військового стану проблеми, які стосуються внутрішньо переміщених осіб, військових та їх родин. Тому, сьогодні як ніколи є важливо забезпечити якісними соціальними послугами осіб, які того потребують та які перебувають в складних життєвих обставинах на рівні територіальної громади.

Перші ініціативи з питань реформи децентралізації почалися ще з 2014 року, тоді схвалено розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» № 333-р від 1 квітня 2014 року. З 2015 року по 2023 рік в Україні було створено 1470 об'єднаних територіальних громад в складі яких більше 28 тис. населених пунктів.

Однозначно надання соціальних послуг на рівні територіальної громади вимагає від місцевого самоврядування чимало змін в структурі та фінансах, адже в їх повноваження передалися установи та соціальні заклади, які до цього були на утриманні органів центральної влади.

Надання соціальних послуг ускладнюється тим, що в територіальних громадах немає єдиного державного органу, який був би відповідальний за формування соціальних послуг. На даний час за створення та виконання місцевої політики в питаннях надання соціальних послуг відповідальні державні установи, відомства, органи місцевої влади тощо.

В 2019 році було прийнято Закон України «Про соціальні послуги». Після затвердження цього Закону місцеві органи влади набули нових повноважень у сфері надання соціальних послуг, було затверджено багато нормативних документів щодо організації надання соціальних послуг, соціального замовлення, оцінювання потреб, фінансування тощо. Для надання якісних соціальних послуг, які були б наближені до жителів конкретної територіальної громади, створюються громадські, благодійні та релігійні організації.

Передача повноважень у сфері соціальних послуг на місцевий рівень може мати як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних наслідків можна віднести: доступність соціальних послуг для громадян; відповідність соціальних послуг потребам місцевих громад; більшу ефективність та доступність надання соціальних послуг.

До негативних наслідків можна віднести: зростання корупції на місцевому рівні; недостатнє фінансування системи соціальних послуг; відсутність кваліфікованих кадрів; погіршення якості надання соціальних послуг.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивченням реформ децентралізації, враховуючи різні моделі місцевого самоврядування в своїх наукових роботах займалися такі науковці: О. Колодій «Досвід децентралізації у Франції» [1], Д. Співак «Сучасні теорії та моделі місцевого самоврядування» [2], І. Бодрова «Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні» [3], А. Маєва «Децентралізація влади у Франції: досвід для України» [4], Т. Стешенко «Сучасні моделі місцевого самоврядування. Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації»[5], Є. Качмарський «Пошук ефективної моделі місцевого самоврядування для України: теорія і практика» [6] тощо.

Щодо шляхів покращення роботи органів місцевого самоврядування та особливостей організації їх в умовах децентралізації влади присвятило

свої дослідження чимало провідних фахівців у сфері державного управління та права перебували в центрі уваги провідних фахівців у галузі права, державного управління, серед них: О. Богашко «Управління регіональним інноваційним розвитком: питання теорії та практики» [7], П. Любченко «Народовладдя та місцеве самоврядування: сутність і взаємообумовленість розвитку» [8], М. Примуш «Регіональний та державний виміри української специфіки децентралізації влади» [9], Г. Абасов «Перспективні моделі місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики» [10], І. Дробота «Децентралізація: понятійно-термінологічний аспект» [11], Н. Грицяк «Демократичне самоврядування: політико-правові засади» [12], В. Куйбіда «Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи» [13], Ю. Шаров «Проблеми реформування об'єднаних територіальних громад» [14] та інші.

Дослідженням соціальних питань, розробкою та реалізацією соціальної політики в Україні, зокрема, системою надання соціальних послуг, аналізуватися в публікаціях та наукових роботах наступних вчених: О. Макарова «Соціальна політика в Україні» [15], С. Бандур «Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи» [16], Т. Семигіна «Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання» [17], О. Піщуліна «Соціальна політика як інтегральна функція соціальної держави» [18], К. Батигіна «До окремих питань розгляду спорів у сфері соціального забезпечення» [19], Е. Лібанова «Людський розвиток: від ідеї до державної стратегії» [20], С. Горбунова-Рубан «Система надання соціальних послуг: сучасний стан» [21], Н. Болотіна «Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять» [22], А. Колот «Демографія та соціальна політика» [23], М. Кравченко «Система соціального захисту населення як об'єкт наукових досліджень» [24] та ін.

Написанню наукової роботи передувало ґрунтовне вивчення широкого спектру науковців та дослідників із системи соціального захисту населення, соціальних послуг та реформи децентралізації.

Хоча розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [25] було прийнято ще в 2014 році, проте перші місцеві вибори до нових органів місцевого самоврядування відбулися в 2020 році. Варто наголосити на тому, що ЗУ «Про соціальні послуги» [26] вступив в дію 1 січні 2020 року, тому дослідження того який вплив децентралізація має на систему соціальних послуг в Закарпатті та в Україні в цілому залишається актуальним та недостатньо розкритим. Взявши до уваги агресію росії на території України та соціально-економічні виклики, існує гостра необхідність у наукових пошуках та покращення підходів щодо надання соціальних послуг. З огляду на це нами було обрано тему магістерського дослідження «Вплив реформи децентралізації на якість та доступність надання соціальних послуг в Україні».

Дослідження впливу реформи децентралізації на соціальні послуги є актуальним, оскільки може допомогти визначити її позитивні та негативні наслідки. Це дозволить розробити заходи для мінімізації негативних наслідків і посилення позитивних.

Об'єкт є зміни надання соціальних послуг внаслідок реформи децентралізації.

Предмет - особливості впливу реформи децентралізації на якість та доступність соціальних послуг в Україні

Метою магістерської роботи є виявлення особливостей впливу децентралізації на якість та доступність соціальних послуг в Україні.

Для досягнення цієї мети у роботі було поставлено такі завдання:

1. З'ясувати поняття, зміст та мету реформи децентралізації;
2. Виокремити переваги та недоліки реформи місцевого самоврядування в Україні та охарактеризувати її основні механізми;
3. Проаналізувати основні принципи соціальної роботи, надання соціальних послуг та їх нормативно-правове регулювання в Україні;
4. Дослідити систему надання соціальних послуг та виокремити

особливості їх надання в регіоні;

5. Обґрунтувати важливість залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг;

6. Надати пропозиції щодо покращення надання соціальних послуг в Закарпатській області та України в цілому.

Практична значущість. Пропозиції, які надані в результаті аналізу проблемних питань системи надання соціальних послуг під час реформи децентралізації спрямовані на підвищення якості, ефективності та задоволення потреб громадян у соціальних послугах. Впровадження пропозицій щодо вдосконалення організації надання соціальних послуг сприятиме підвищенню якості життя громадян України та забезпечить їхню соціальну захищеність.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань були використані такі методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової літератури (було проаналізовано існуючі праці авторів-класиків та сучасних авторів до феноменів «децентралізація», «соціальна робота», «соціальні послуги» тощо), синтез (підсумок на основі наукових праць вчених, які займалися дослідженням та теоретичною розробкою з даного питання); аналітичні - системний аналіз (дослідження особливостей децентралізації, які мають вплив на надання соціальних послуг), порівняння (особливості досвіду інших країн в яких відбулася реформа децентралізації, зміни в наданні соціальних послуг до запровадження реформи та після); емпіричні - контент-аналіз (вивчення загальнодоступних даних щодо змін в соціальній сфері).

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями і включає: анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, дев'ять підрозділів, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи - 95 сторінок. Робота містить 8 таблиць, 5 рисунків та 3 діаграми. Список використаних джерел формується в порядку появи посилань у тексті складає 83 найменувань та займає 10 сторінок.

В першому розділі під назвою «Теоретична база та аналіз реформи децентралізації в Україні» дано визначення терміну «децентралізація», її правові засади, окреслено типи та види даної реформи та її мета, проаналізовано механізми та за допомогою статистичних даних та результатів соціологічних досліджень з'ясовано успіхи впровадження даної реформи на території України, в тому числі в Закарпатській області. З'ясований досвід децентралізації інших країн Європейського Союзу, їх переваги та недоліки, який можна використати для покращення реформи місцевого самоврядування в країні, також вказані передумови для завершення реформи місцевого самоврядування в Україні.

У другому розділі під назвою «Вплив реформи децентралізації на надання соціальних послуг в Україні» проаналізовано основні принципи соціальної роботи та системи надання соціальних послуг в Україні, з'ясовано, які нововведення з'явилися в їх організації під час реформи децентралізації та якими нормативно-правовими документами вони керуються при здійсненні своєї діяльності. Використовуючи досвід європейських країн при наданні соціальних послуг в умовах децентралізації, вдалося виділити деякі пропозиції щодо вдосконалення системи в нашій країні.

В третьому розділі, який має назву: «Соціальних захист населення в умовах децентралізації в Закарпатській області» надано статистичні дані щодо надавачів соціальних послуг в територіальних громадах Закарпатської області, описано важливість взаємодії недержавних організацій з органами місцевого самоврядування при наданні якісних послуг. Після аналізу проблемних питань в організації системи соціальних послуг на рівні територіальних громад надано пропозиції щодо її вдосконалення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ТА АНАЛІЗ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, зміст та мета децентралізації

Протягом останніх років реформу місцевого самоврядування можна назвати однією з найбільш вдалих реформ в Україні, адже наша країна обрала курс до Європейського Союзу і основним напрямком розвитку вибрала саме децентралізацію влади.

«У конституційному вимірі децентралізація влади в Україні втілюється в реалізації принципу народного суверенітету: народовладдя здійснюється безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову; конституційного правопорядку, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; конституційного визначення та розподілу повноважень щодо парламенту, Президента, уряду, інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; засад територіального, адміністративно-територіального устрою України» [27].

Проблеми, які стосуються децентралізації влади, і на сьогоднішній день залишають досить актуальними для України. Термін «децентралізація» зустрічається у Конституції України, а саме в ст. 132, в якій зазначено, що «територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднанні централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій» [27].

Енциклопедія державного управління трактує термін «децентралізація» як «спосіб територіальної організації влади, при якому держава передає право на прийняття рішень із визначених питань або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня, що не належать до системи виконавчої влади і є відносно незалежними від неї». Ця реформа являє собою передачу певних повноважень центральних органів державної влади суб'єктам більш нижчого рівня, які мають відповідні ресурси обов'язки та права. В результаті передачі певних повноважень є спроможність приймати ефективні рішення як на місцевому рівні, так і на регіональному та державному [28, ст. 158].

На офіційних джерелах уряду, які висвітлюють реформу децентралізації, вона визначена як «передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно» [29].

У практичних та теоретичних дослідження термін «децентралізація» містить в собі багато аспектів та розглядається з різних сторін. Саме слово «децентралізація» походить від латинського словосполучення *de* – протиставлення, *centralis* – центральний і визначається як скасування, знищення чи послаблення централізації.

Якщо зробити висновок, то децентралізація є механізмом, яким користуються для того, щоб визначити та розмежувати повноваження, які можуть бути передані із центрального рівня органів влади на рівень нижче, стаючи при цьому повноваженнями органів нижчого рівня.

Децентралізація почала свою історію з XIX – початку XX ст. Вона бере за основу економічну теорію та містить у собі такі принципи:

1. Реформа децентралізації дає можливість більш ефективно розподіляти ресурси між людьми. Система в якій рішення щодо ефективного розподілу ресурсів у суспільстві приймаються на місцевому та регіональному рівні

дозволяє робити, роблячи вибір більш точним і дозволяє враховувати особливості місцевості з урахуванням потреб населення.

2. Під час децентралізації збільшується рівень підзвітності місцевих органи влади в питаннях розподілу бюджетних коштів. Особливість в тому, що під час реформи децентралізації існує зв'язок між податками, благами та послугами, які отримало суспільство, адже він стає більш прозорим і прямим, так як податки стягуються там, де здійснюються ці витрати.

3. При наявності власної податкової бази є заохочення регіональної та місцевої влади до вживання заходів щодо її розширення, адже заохочення підприємців вести бізнес на території певної громади дає можливість для розвитку як місцевої, так і регіональної економіки краю.

4. Передання регіональній та місцевій владі повноваження щодо розпорядження коштів стимулює їх до запобігання невмотивованих витрат.
[30, ст. 36]

Для забезпечення ефективного функціонування та розвитку держави вкрай необхідною є умова щодо забезпечення рівноваги загальнодержавних інтересів не тільки з інтересами певних територіальних громад, а й з підприємствами на різних рівнях влади.

Також досить важливо розрізняти форми (табл. 1.1) децентралізації, адже вони мають багато своїх особливостей. Існує декілька різновидів децентралізації, які можуть бути в країні [31, ст.12].

Табл 1.1

Форми децентралізації

Делегування	Деволуція	Деконцентрація	Дивестиція
Передача влади та відповідальності від центрального органу влади на місцевий рівень, зберігаючи при цьому ієрархічну	На органи місцевого самоврядування повністю передаються повноваження, ресурси та	Розподіляє повноваження та відповідальність на місцеві органи самоврядування Враховуючи те що вони не	Форма, яка передбачає передачу повноважень від центральних органів влади

підпорядкованість органів місцевого самоврядування центральній владі або відповідним міністерствам.	доходи, що дає змогу територіальним громадам бути цілком незалежними.	завжди є місцевими	до неурядових організацій. Дивестиція може здійснюватися в різних сферах.
---	---	--------------------	---

Деконцентрація є найбільш слабкою формою децентралізації і знаходить свій застосунок в унітарних країнах, яка включає в себе розподіл повноважень щодо фінансових, управлінських повноважень, а також відповідальності між різними рівнями органів виконавчої влади [32, ст.614].

Можна вважати, що це одна із найпростіших форм децентралізації, адже вона не може забезпечити жодної передачі повноважень саме місцевим органам самоврядування. Галузеві або територіальні управління знаходяться під контролем тільки в центральних органах влади.

Делегування можна сказати що це одна з найбільш досконалих моделей децентралізації адже вона має можливість передавати частину державних повноважень відповідно до компетенцій органів місцевого самоврядування. органи місцевого самоврядування мають можливість отримати у певних сферах права, у межах чинного законодавства, можуть діяти незалежно та здебільшого мають для цього особисті джерела фінансування. Процеси щодо прийняття рішень та їх реалізації належать до компетенцій органів місцевого самоврядування, якщо з'явилися випадки конфліктних ситуацій між ними та центральною владою, то відповідні суди можуть втрутитися тільки при наявних порушень Конституції чи законів України [33, ст.23].

Делегування повноважень - це передача повноважень на певний період одному з органів державної влади іншим органам, підприємствам, організаціям чи установам. Варто наголосити на тому, що дана форма децентралізації немає стабільної передачі повноважень. Організація яка стала ініціатором несе відповідальність за якість переданих повноважень та

зберігає за собою керівництво. Вона має право в будь-який момент повернути собі повноваження, які були делеговані.

Деволюція - це найбільш потужна форма децентралізації в якій центральний орган державної влади передає свої повноваження щодо прийняття рішень управління та фінансування органам місцевого самоврядування. Повноваження органів місцевого самоврядування визначені законом в межах яких вони мають виконувати функції для свого електорату, оскільки вони ним підзвітні. Отже, деволюція - це саме та форма децентралізації яка має на меті призвести до самоврядування [34, ст.86].

Децентралізація поділяється на такі типи, які проявляються у різних комбінаціях та формах (табл. 1.2) [30, ст.59].

Табл. 1.2

Типи децентралізації

Політична	Адміністративна	Фінансова
Передача місцевим органам повноваження щодо політичного представництва, зокрема в таких сферах, як вибори, місцеве самоврядування, референдуми тощо	Передача місцевим органам повноваження приймати рішення у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту та житлово-комунальному господарстві	Передача місцевим органам повноваження щодо управління фінансами, наприклад, оподаткування, прийняття рішень стосовно бюджету громади, фінансування закладів комунальної власності, підприємств тощо

Політична надає представникам та громадянам повноваження щодо прийняття рішень у сфері місцевого самоврядування та державного управління, вона виражається шляхом деволюції. Політична децентралізація потребує додаткових реформ, змін в законодавстві та створення різних політичних партій на місцевому рівні.

Адміністративна включає в себе делегування, перерозподіл та передачу певних повноважень між різними рівнями влади. Оскільки, цей тип децентралізації може виключно переміщувати повноваження від центральних органів виконавчої влади до регіонального рівня, то додатково це може слугувати створенням галузевого управління або наділенням повноважень місцевих органів самоврядування, з умовою нагляду відповідних міністерств. Для реалізації даного типу децентралізації використовують делегування та деконцентрацію.

Фінансова - це передача повноважень щодо формування доходів бюджет країни. Цей тип децентралізації має можливість делегувати місцевим органам самоврядування та приватним підприємствам повноваження щодо збору місцевих податків а також наділяє правом визначати видатки місцевого бюджету задля виконання децентралізованих обов'язків [30, ст.61].

На сьогоднішній день в Україні знайшли свою реалізацію всі форми та типи децентралізації. Адміністративна децентралізація відображаються в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства»[36]. У ВРУ зареєстрований Закон, метою якого є розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та виконавчої влади про «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо розподілу повноважень органів місцевого самоврядування у зв'язку зі зміною -територіального устрою [37].

У вищевказаних нормативно-правових актах відображається перерозподіл обов'язків та прав щодо прийняття рішень від центральних органів до місцевих, наділяючи їх повноваженням щодо прийняття рішень, що слугує ознакою адміністративної децентралізації.

Делегування відображається у 20 ст. 3 п. 3У «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII, в якому зазначено, що КМУ у сфері зайнятості населення економіки трудової міграції фінансів здійснює управління об'єктами державної власності та делегує деякі повноваження

щодо управління іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання; подає ВРУ перелік об'єктів державної власності, які не підлягають приватизації [38].

Форма деволюції висвітлюється в ст. 143 Конституції України, відповідно до якої, територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування керують майном, що є в комунальній власності; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю [27].

Ознаками політичний децентралізації є положення Виборчого [Кодексу України, відповідно до якого реалізується модель відбору кандидатів за списками на місцевих виборах [39].

Фінансова децентралізація окреслена в Законі України «Про внесення змін до Бюджетного Кодексу України щодо проведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку з завершенням адміністративно-територіальної реформи». У вищезазначеному нормативно-правовому акті ознакою фінансової децентралізації слугує передача фінансових повноважень від центральних органів влади органам місцевого самоврядування яка слугує підвищенням та збереженням доходів [40].

При децентралізації влада, у порівнянні з центральним органом влади, є більш доступною та близькою до людей і має можливість швидкого реагування на потреби місцевого населення та викликає більшу прихильність від них. Місцеві органи самоврядування краще володіють інформацією, яка є необхідною для планування та реалізації програм надання послуг та розвитку громади, оскільки вона є найбільш повною. Саме на місцевому рівні послуги

та програми легше адаптувати до потреб місцевого населення, адже органи місцевого самоврядування володіють вичерпною інформацією щодо населення, ніж центральна влада. Можливі близькі стосунки між населенням певної адміністративної одиниці та органами місцевого самоврядування можуть сприяти кращій звітності.

Реформа децентралізації є важелем спрямування зусиль держави задля створення комфортного та безпечного середовища для життя українців. Реформа має на меті передати повноваження щодо вирішення місцевих проблем на найближчий для населення рівень - від центральних структур органам місцевого самоврядування, а точніше, громадам та дає можливість розпоряджатися власними фінансами, за рахунок яких проблеми населення можуть вирішуватися. Запровадження несення відповідальності органів місцевого самоврядування перед їх електоратом відчутно підвищується ефективність їхньої діяльності, а перед державою відповідність діяльності, яка регламентується нормативно-правовими актами.

1.2. Механізми реформи децентралізації та стан її реалізації в Україні

Децентралізація дає можливість органам місцевого самоврядування та територіальній організації влади в Україні самостійно вирішувати більш широкий спектр питань, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню та розвитку. На жаль, у досить великої кількості територіальних громад України, які мають приймати рішення місцевого значення не мають можливості цього робити через відсутність бюджетних коштів, інфраструктури та кваліфікованих кадрів для того щоб успішно впроваджувати дану реформу. Органам місцевого самоврядування не вдається забезпечити належний рівень надання публічних послуг, оскільки вони не мають достатньо ресурсів та повноважень, зокрема в таких сферах,

утримання об'єктів комунальної власності, гідного благоустрою територій громади тощо.

Децентралізація передбачає передачу повноважень і ресурсів органам місцевого самоврядування, що дозволить їм краще розуміти потреби громад і надавати більш якісні послуги, а також сприятиме економічному розвитку і підвищенню довіри до влади.

Децентралізація влади відбулася в умовах зовнішнього тиску з боку РФ, яка вже на той час анексувала Крим та взяла під свою владу частину Донецької області, внутрішніх конфліктах між населенням України, занепадом інфраструктури та нестачі кваліфікованих спеціалістів.

Реформа децентралізації в Україні - це не тільки передача повноважень та різного виду ресурсів, які є інструментами для того, щоб вирішувати важливі питання для задоволення потреб населення, це також створення спроможної та економічно незалежної територіальної громади [41, ст. 348].

Механізми і напрямки реформи децентралізації були зазначені у 2014 році та затверджені Кабінетом Міністрів України розпорядженням «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», вона включає в себе три напрямки:

1. Формування територіальної громади базового рівня адміністративно-територіального устрою України;
2. формування нових районів, які мають на меті приймати рішення тільки щодо тих питань, які входять в компетенції району, наприклад, заклади комунальної власності, медицина, інтернатні заклади тощо. Інші повноваження районів перейдуть до ОТГ;
3. Кордони та кількість обласних центрів змін не зазнають, проте відбудуться зміни у формах управління [25].

В кожній територіальній громаді є виконавчий комітет та голова територіальної громади, який був обраний на місцевих виборах. ОТГ мають можливість самостійно здійснювати запозичення, обирати заклади, які їх

обслуговують, за рахунок місцевого бюджету, та обирати напрямки розвитку (не заборонені законодавством), які дають можливість поповнювати надходження до місцевого бюджету.

Варто розглянути повноваження органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад (табл. 1.3) [25, 42]

Табл. 1.3

Повноваження органів місцевого самоврядування

Види	Зміст
Покладені	Соціальних захист населення
	Надання адміністративних послуг
	Відповідальність за функціонування шкіл та дитячих садочків на відповідній адміністративній одиниці
	Забезпечення первинною медичною допомогою
	Організація діяльності клубів, стадіонів, бібліотек, спортивних майданчиків та інших закладів комунальної власності.
Власні	Створення програм задля розвитку громади та формування бюджету
	Залучення інвестицій та розвиток економіки
	Відповідальність за розвиток інфраструктури: газо-, водо-, теплопостачання та благоустрій громади
	Організація громадського транспорту для перевезення жителів
	Утримання в належному стані доріг та вулиць в територіальній громаді

Прийнявши закон щодо передачі повноважень у архітектурно-будівельній сфері, при цьому удосконаливши містобудівне законодавство, органи місцевого самоврядування мають право самостійно визначати напрями розвитку містобудівної політики громади [36].

Адміністративний центр ОТГ має бути розташований орієнтовно в географічному центрі це може бути районний центр, селище чи село. До адміністративних центрів громад мають бути перенесені місця, які надають базові послуги населенню, наприклад, адміністративні, соціальні, правоохоронні пожежні, амбулаторії тощо. У випадках нестачі необхідних приміщень для надання базових послуг територіальним громадам можна даватися допомога з бюджету країни на їх побудову чи придбання [43]. Варто зауважити що, відстань від адміністративного центру ОТГ до найбільш віддаленого населеного пункту повинна бути такою, щоб у невідкладних випадках до цих віддалених пунктів не довше ніж через півгодини могли доїхати швидка допомога, поліція чи пожежна команда. Вирішення меж нових об'єднаних громад покладається на органи обласного рівня, які беруть до уваги особливості населених пунктів та думку громадян [41, ст. 248].

В селах, які ввійшли до складу об'єднаної територіальної громади, обираються старости, вони входять в склад виконавчого комітету об'єднаної громади і виконують ті ж повноваження, які були в сільських радах.

Структура виконавчих органів місцевого самоврядування є типовою:

- голова територіальної громади;
- 2 – 3 заступники голови територіальної громади;
- секретар ради територіальної громади;
- фінансове управління;
- відділ комунальної власності та земельних відносин;
- сектор з юридичних питань;
- відділ житлово-комунального господарства, благоустрою, охорони;
- навколишнього природного середовища та інфраструктури;
- відділ економічного розвитку, торгівлі та інвестицій;
- відділ містобудування, архітектури та капітального будівництва;
- служба містобудівного кадастру;
- загальний відділ;
- сектор організаційно-кадрової роботи;

- відділ ведення Державного реєстру виборців;
- центр надання адміністративних послуг;
- дозвільний центр;
- сектор з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення і територій;
- архівний відділ;
- відділ освіти, молоді та спорту;
- відділ культури, туризму та з питань діяльності засобів масової інформації;
- управління соціального захисту населення та праці;
- служба у справах дітей, центр сім'ї та молоді, центр обліку бездомних осіб;
- відділ охорони здоров'я;
- старости територіальної громади у складі виконавчого комітету [44].

В ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [45] чітко прописано, що в місцях, які не були визначені адміністративним центром, мають бути обрані старости на термін виконання повноважень виконавчого комітету, тобто 5 років. староста села є посадовою особою органом місцевого самоврядування та має керуватися при здійсненні своїх повноважень відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост» та «Положенням про старосту», яке затверджується головою виконавчого комітету [46].

До компетенцій старости села відносяться:

- представляти інтереси жителів населеного пункту у виконавчих органах селищної сільської чи міської ради;
- допомагати жителям населеного пункту з підготовкою документів, які подаються до виконавчих органів;
- брати участь у підготовці бюджету отг, які стосуються програм, що будуть реалізовані на довіреному йому населеному пункті;

- вносити пропозиції та рекомендації до органів виконавчого комітету селищних сільських чи місцевих рад щодо діяльності установ, підприємств, закладів комунальної власності та їх посадових осіб;

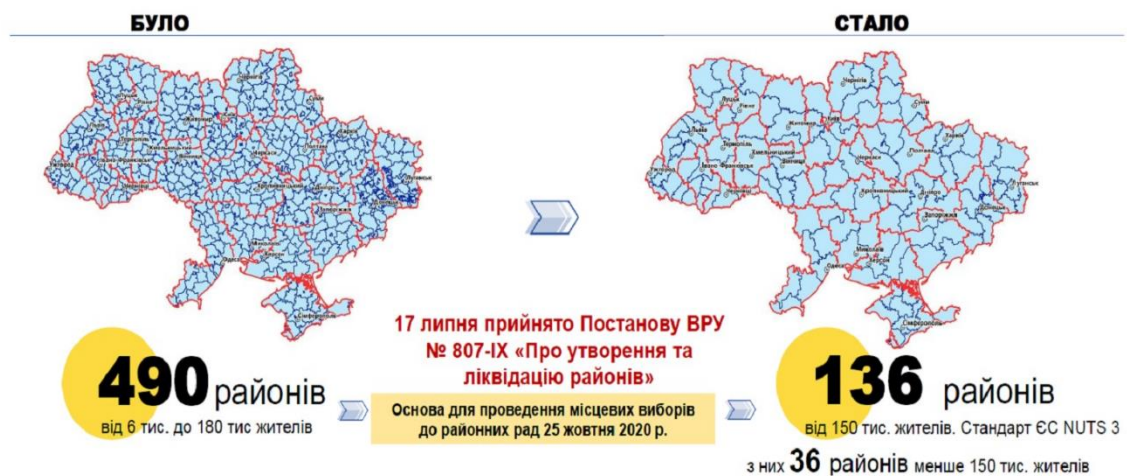
Здійснює заходи щодо контролю за благоустроєм довіреного йому старостинського округу та надає інформацію виконавчому комітету та голові відповідної територіальної громади.

Україна стала однією з найбільш децентралізованою країною Європи адже понад 15% ВВП України розподіляється через місцевий бюджет [47].

Одним з основних кроків у реформуванні стало укрупнення районів, внаслідок якого ліквідовано понад 490 районів та на противагу ним створено 136 нових. (рис. 1.1)

Рис. 1.1

Зміни, які відбулися відповідно до Постанови ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів»

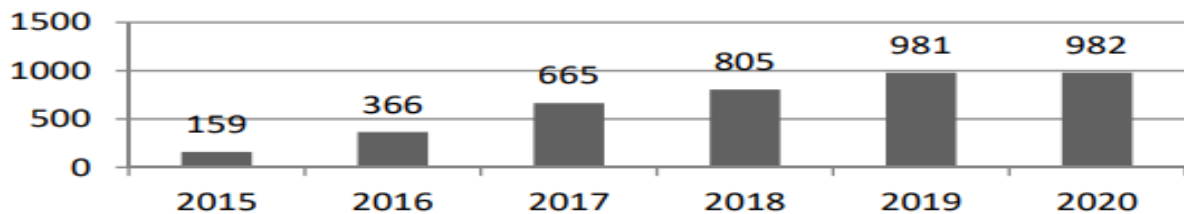
Цей етап укрупнення відбувався в досить пришвидшеному темпі що пов'язано з необхідністю проведення місцевих виборів в нових адміністративно-територіальних одиницях.

На першому етапі реформа децентралізації відбувалося добровільне об'єднання територіальних громад. Динаміку щодо добровільного формування об'єднаних територіальних громад починаючи з 2015 року по

2020 складено за офіційними даними сайту реформи децентралізації. (діаграма 1.1) [47].

Діаграма 1.1

Кількість територіальних громад в період від 2015 - 2020 рр.

Якщо проаналізувати діаграму, то можна побачити, що процес добровільного об'єднання ТГ проходив досить швидко. Як зазначено на офіційному сайті уряду «Реформа децентралізації», то станом на 1 лютого 2020 року 4487 місцевих громад було об'єднано у 982 територіальні громади [47].

Варто наголосити на тому, що на цьому етапі виникла досить багато проблем оскільки були задіяні політичні провокації та представники районних чи обласних адміністрацій робили спротив задля збереження своїх бізнес-інтересів та виявляли власні амбіції. У багатьох областях на початку реформи спостерігалася протидія реформи децентралізації з боку обласних адміністрацій в результаті чого в Сумській, Київській, Закарпатській та Одеській областях цей процес практично зупинився. Коли на початку 2019 року в областях, які були лідерами в створенні об'єднаних територіальних громад, вже наполовину було покрито ОТГ, наприклад, в Запорізькій та Житомирській областях, то в Харківській тільки на 14%, Закарпатській - 4%, а у Вінницькій - 16%.

За даними Міністерства розвитку громад та територій України станом на 2021 рік в Україні було створено 1470 громад серед них 410 міських, 433 селищних та 627 сільських. Укрупнено 136 районів серед них 119 районних рад та стільки ж районних державних адміністрацій. (табл. 1.4) [48].

Новий адміністративно-територіальний устрій

ОБЛАСТЬ	Кількість громад	Кількість ТГ, у яких відбулися місцеві вибори	Кількість районів	Кількість районних рад, у яких відбулися місцеві вибори
Вінницька	63	63	6	6
Волинська	54	54	4	4
Дніпропетровська	86	86	7	7
Донецька	66	36	8	5
Житомирська	66	66	4	4
Закарпатська	64	64	6	6
Запорізька	67	67	5	5
Івано-Франківська	62	62	6	6
Київська	69	69	7	7
Кіровоградська	49	49	4	4
Луганська	37	18	8	4
Львівська	73	73	7	7
Миколаївська	52	52	4	4
Одеська	91	91	7	7
Херсонська	49	49	5	5

З вищенаведеної таблиці можна зауважити те, що реформа децентралізації проходить досить успішно. Майже у всіх областях України, окрім тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областях проведені місцеві вибори територіальних громадах та районних рад.

Закарпатська область після реформи децентралізації складається з шести районів, 64 територіальних громад в складі яких, 605 населених пунктів із населенням більше мільйону.

Серед переваги реформи децентралізації в Україні можна виокремити:

- покращення якості надання послуг: реформа децентралізації передбачає передачу повноважень у сфері надання публічних послуг органам місцевого самоврядування. Це дозволяє органам місцевого самоврядування краще розуміти потреби місцевої громади і надавати більш якісні послуги;

- зменшення витрат держави: реформа децентралізації передбачає передачу повноважень у сфері надання публічних послуг органам місцевого самоврядування. Це дозволяє державі зменшити витрати на надання цих послуг;

- підвищення ефективності управління: реформа децентралізації передбачає передачу повноважень у сфері управління органам місцевого самоврядування. Це дозволяє підвищити ефективність управління, оскільки органи місцевого самоврядування, як правило, більш гнучкі та адаптивні до змін, ніж державні органи.

Розвиток місцевого самоврядування: реформа децентралізації сприяє розвитку місцевого самоврядування, оскільки вона надає органам місцевого самоврядування більше повноважень і ресурсів.

Також існують і недоліки реформи децентралізації:

- ризик неякісного надання послуг: реформа децентралізації передбачає передачу повноважень у сфері надання публічних послуг органам місцевого самоврядування, які можуть не мати достатніх ресурсів або досвіду для надання якісних послуг.

- ризик корупції: реформа децентралізації може призвести до корупції, оскільки органи місцевого самоврядування можуть використовувати свої повноваження для особистої вигоди.

- ризик втрати контролю з боку держави: реформа децентралізації може призвести до втрати контролю з боку держави над наданням послуг.

1.3. Досвід децентралізації в європейських країнах та перспективні напрямки розвитку в Україні

Зміни, які відбуваються в Україні пов'язані з реформою системи органів влади та розвитком громадянського суспільства. Досвід розвитку європейських країн ілюструє те, що покращення та зміцнення органів місцевого самоврядування неможливе без проведення реформи децентралізації, яка є підґрунтям покращення рівня життя місцевого населення та надання якісних базових послуг на місцевому рівні.

Варто зазначити, що початок історії реформи децентралізації країн почався ще XVI ст. після того як французький економіст Ж. Боден почав розвивати свою теорію суверенної монолітної держави, де впроваджував абсолютизм в усіх країнах Європи. Ця теорія до XIX століття вважалася ідеальною моделлю організації державної влади [49, ст.12].

Проте німецький правознавець і теоретик державного будівництва Й. Альтузіус мав протилежну думку щодо теорії Бодена. В 1600-х роках він обґрунтував свою теорію феодальної організації державної влади. основним посилом його теорії було те, що носієм суверенітету має бути народ, а не монарх, а місцева влада, на противагу центральній, має мати якомога більше компетенцій на вирішення питань щодо організації забезпечення належних умов проживання людей на відповідних адміністративних одиницях, беручи за основу принцип субсидіарності [50]. Проте реалізація цієї ідеї стала можливою тільки в XX столітті з появою ідеї субсидіарності, мета якої полягала в тому, що адміністративні та правові повноваження центральної влади та влади на місцях мають бути розмежовані. Центральна влада може втручатися в діяльність місцевого самоврядування тільки в тих випадках, коли місцеві органи неспроможні виконувати свої повноваження. Окрім того, центральні органи влади повинні гарантувати права органам місцевого самоврядування самостійно приймати рішення місцевого значення та стати

на захист громадянській свободі своїх жителів. На сьогодні в світі немає універсальної методології чи моделі яку могла б застосувати Україна.

Історичні умови розвитку стали причиною формуванням кількох моделей місцевого самоврядування, взявши до уваги форми та типи відносин органів місцевої влади з державною.

На даний час в країнах Європи виокремлюють три моделі організації місцевого самоврядування, а саме: континентальну англосаксонську та змішану. (табл. 1.5) [51, ст.38].

табл.1.5

Ознаки моделей самоврядування

Модель	Країна в якій використовується	Характеристика
Англосаксонська	Велика Британія	Високий рівень незалежності місцевого самоврядування контроль з боку населення. Відсутність в адміністративних одиницях державних уповноважених, які відповідають за контроль над органами місцевої влади. Відсутність місцевих адміністрацій
Континентальна	Італія, Болгарія , Нідерланди, Польща, Франція	Поєднується пряма державне управління та місцеве самоврядування. Поділ системи управління в якому місцеве самоврядування є тільки частиною в порівнянні з центральною владою. Місцева Влада обмежена в прийнятті рішень на місцях присутні представники держави, які відповідають за контроль над органами місцевої влади.
Змішана	Австрія, Німеччина	У деяких підрозділах місцевого

		самоврядування виконавчий комітет може бути і підрозділом муніципального управління і представником від державної адміністрації
--	--	---

Не беручи до уваги, те що існують різні моделі місцевого самоврядування та при розподілі повноважень між місцевою та центральною владою наявні національні особливості, існують спільні риси, які характеризують децентралізовані процеси в країнах Європи.

В теперішній час виділяють п'ять основних рис, які притаманні реформі децентралізації в країнах Європейського Союзу. Серед них: ефективне вирішення проблем місцевих жителів; забезпечення свободи через регіональну та місцеву автономію; розвиток мовних, культурних та етнічних особливостей; здорова економічна конкуренція між регіональними та місцевими рівнями.

Варто більш детально розглянути проведення реформи децентралізації в країнах західної та східної Європи, а саме: в Італії, яка започаткувала цю реформу ще в середині XX століття та в Латвії та Польщі, які мають найбільший досвід в даній реформі.

Виконавчий комітети органів місцевого самоврядування в Італії наділені повноваженнями самостійно встановлювати податки, які слугують потужним джерелом для фінансування місцевих потреб. Італія є однією з найрозвиненіших країн світу для якої є характерна множинність податків. З практики італійської моделі державного будівництва можна сказати, що вона є досить дієвою та сприяє ефективному використанню бюджетних коштів, якість надання послуг зазнала покращення та зростає економічна активність на регіональних рівнях [52].

У зв'язку з глобальними процесами лібералізації та впровадженню ринкових реформ у Польщі виникла потреба у децентралізації влади. Її метою була забезпечення самостійного функціонування кожного регіону,

створення прозорих інститутів політики і посилення громадянського суспільства.

Ця реформа у Польщі відбулася в декілька етапів. На першому етапі було створення гмін - територіальних одиниць. Територіальною одиницею в Польщі Може бути село місто чи район міста. Другий етап був сфокусований на вищих рівнях: воєводства та повіти. На цьому етапі відбулося укрупнення воєводств замість 49 стало 16 і це сприяло розподіл повноважень між місцевими органами самоврядування та центральними. У процесі реформи децентралізації було скорочено кількість державних службовців що мало позитивний вплив на бюджетні витрати. Як результат проведення децентралізації відбулося чітке розмежування повноважень між місцевою владою та державною. Так основною метою польського уряду є зовнішня політика розробка стратегічних напрямків та національна безпека і оборона [53].

Варто зазначити, що проведення реформи місцевого самоврядування в Польщі дає позитивний результат не тільки на місцевий рівень, а й на економіку країни в цілому. На думку багатьох видатних експертів, на теперішній час Польща є однією з найбільш привабливою країною для інвестицій, а її основними партнерами є Європейський союз, Франція та Німеччина.

Децентралізаційна реформа в Латвії була завершена в 2009 році, вона охоплювала три основні напрями: адміністративно-територіальний юридичний та фінансовий. Основною метою впровадження адміністративно-територіальної реформи є створення адміністративно-територіальних одиниць із регіональним та місцевим самоврядуванням, які здатні до економічного розвитку та забезпечення якісних базових послуг населенню.

Проте впровадження цієї реформи в Латвії проходило із деякими перешкодами. В першу чергу вони стосувалися того, що деякі малі громади не виявляли бажання об'єднуватися. За шість років реформи об'єдналися тільки 20 громад. З боку держави була помилка в тому, що вони не

затвердили чітких критеріїв об'єднання і це призвело до того, що нові громади, які мали бажання об'єднатися, не були спроможні до автономії [54].

Проаналізувавши вплив реформи децентралізації з досвіду країн Європи можна виокремити її переваги, а саме: створення підґрунтя розвитку інституту громадянського суспільства; отриманням населення територіальної громади практики у розбудови демократії; розподіл бюджету для вирішення невідкладних потреб територіальної громади; на місцеві органи покладається більше відповідальності за результати своєї роботи.

Однак поруч з позитивними сторонами децентралізації є недоліки серед яких варто відмітити наступні: гальмування реалізації програм держави Внаслідок надання більшого значення місцевим пріоритетом; уникнення центральних органів влади відповідальності за надання послуг місцевим жителям; відсутність узгодженості виконання повноважень із ресурсами для їх виконання [55].

Успішний вплив впровадження реформа децентралізації є важливою передумовою вступу України до Європейського Союзу.

За словами, віце-прем'єра - Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури Олександра Кубракова реформу децентралізації необхідно завершити. «Ми точно повинні завершити реформу децентралізації, адже за останні 7 років завдяки децентралізації місцеві громади отримали значний розвиток, але разом з можливостями громади повинні отримати і відповідальність» [56].

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури визначало основні етапи для завершення реформи децентралізації та організації влади після закінчення війни:

- розмежування повноважень між центральною владою та органами місцевого самоврядування;
- закріплення повноважень щодо фінансових ресурсів органів місцевої влади;
- створення місцевих державних адміністрацій префектурного типу;

- сприяння у підвищенні професійного рівня посадових осіб виконавчих комітетів;
- забезпечення належного представництва інтересів кожного населеного пункту і кожної громади у місцевих радах;
- встановлення порядку вирішення питань адміністративного устрою;
- закріплення оновленого місцевого самоврядування та владних повноважень в Конституції України;
- впровадження змін до Конституції України [48].

Висновки до 1 розділу

Отже, дослідивши визначення терміну « децентралізація» вдалося з'ясувати, що це - механізм, яким користуються для того щоб визначити та розмежувати повноваження, які можуть бути передані із центрального рівня органів влади на рівень нижче, стаючи при цьому повноваженнями органів нижчого рівня.

Метою реформи місцевого самоврядування в Україні є визначення напрямів, механізмів та строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади, спроможної максимально забезпечити передовсім надання якісних та доступних адміністративних, соціальних та інших послуг, становлення інститутів демократії участі, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Проаналізувавши досвід проведення реформи місцевого самоврядування у країнах Європи та в Україні можна виокремити переваг, зокрема: покращення якості надання послуг, створення підґрунтя для розвитку інституту громадянського суспільства; отримання населенню територіальної громади практики у розбудови демократії; розподіл бюджету

для вирішення невідкладних потреб територіальної громади; на місцеві органи покладається більше відповідальності за результати своєї роботи, зменшення витрат державних коштів

Недоліками реформи є: гальмування реалізації програм держави; уникнення центральних органів влади відповідальності за надання послуг місцевим жителям; ризики неякісного надання послуг, відсутність узгодженості виконання повноважень із ресурсами для їх виконання, ризик корупції, ризик втрати контролю з боку держави

У контексті України реформа децентралізації, яка розпочалася в 2014 році, має ряд позитивних результатів. Зокрема, було створено 1470 об'єднаних територіальних громад, яким передано значні повноваження в таких сферах, як освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство тощо.

Однак, реформа децентралізації в Україні все ще триває. Уряд України планує продовжувати передачу повноважень органам місцевого самоврядування, а також впроваджувати заходи щодо підвищення ефективності та прозорості місцевого самоврядування.

Досвід децентралізації в європейських країнах показує, що цей процес є складним і тривалим. Для успішної реалізації децентралізації необхідно враховувати такі фактори:

- потреби місцевої громади: реформи децентралізації повинні відповідати потребам місцевої громади.
- підготовка органів місцевого самоврядування: органи місцевого самоврядування повинні бути готові до виконання переданих повноважень.
- фінансове забезпечення: органи місцевого самоврядування повинні мати достатні фінансові ресурси для виконання переданих повноважень.

У перспективі в Україні необхідно продовжувати реформу децентралізації, а також впроваджувати такі заходи:

- подальша передача повноважень органам місцевого самоврядування;
- підвищення ефективності та прозорості місцевого самоврядування;

- розвиток громадянського суспільства.

Децентралізація є важливим процесом, який має потенціал для позитивних змін у сфері надання публічних послуг та розвитку місцевого самоврядування в Україні. Однак, для того, щоб реформа децентралізації була успішною, необхідно враховувати досвід інших країн та вжити заходів щодо мінімізації ризиків, пов'язаних з передачею повноважень органам місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Соціальна робота в Україні та її нормативно-правове регулювання

У зв'язку з політичними та соціально-економічними змінами які Сьогодні відбуваються в українському суспільстві соціальна робота в територіальних громадах набула зовсім іншого значення. Децентралізація влади делегування повноважень та розподіл між органами місцевого самоврядування та державної влади сприяють розвитку соціальної роботи та системи надання соціальних послуг. Для того щоб залучення фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг в територіальних громадах він має розуміти значення терміну громада її структурні підрозділи та особливості здійснення соціальної роботи в них.

Варто зазначити що термін «громада» існує вже досить давно. Цей термін має латинське походження і є досить поширеним у романо-германських мовах.

У «Тлумачному словнику сучасної української мови» громада трактується як група людей, об'єднаних єдністю положення інтересів та завдань [57, ст. 159].

В «Оксфордському тлумачному словнику» даний термін подано в більш загальному вигляді. В даному словнику термін «громада» трактується як група людей, об'єднаних спільністю походження, соціальним станом, расою, релігією, місцем проживання із наявними соціальними інститутами: школою, церквою, адміністративними, соціальними та дозвіллєвими організаціями [58, ст.1284].

У соціальній роботі науковець М.Пейн трактує термін громаду у двох напрямках: Громада за інтересами та територіальна громада [59, ст.48]. На

його думку територіальна громада - це певне об'єднання людей які проживають на одній адміністративно-територіальній одиниці, А громада за інтересами - це об'єднання людей які мають спільні інтереси соціальні зв'язки проблеми або інші характеристики.

На сьогоднішній день в умовах реформи децентралізації влади, крім «громади» активно використовується термін «територіальна громада». Територіальну громаду прийнято визначати як певний простір для створення ефективного суспільства яке було рушійною силою для держави та самого соціуму. Територіальна громада - це певне об'єднання людей-одномисльців, які об'єднали свої сили задля управління вулиці населеного пункту та країни. основною метою функціонування територіальних громад є створення добробуту безпеки задля сприяння самореалізації кожного мешканця громади; забезпечення доступу до якісної освіти; економічного розвитку; надання якісних соціальних послуг тощо.

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальні організації влади об'єднана територіальна громада є базовим рівнем адміністративно-територіального устрою країни. На територіальні громади покладені повноваження щодо організації і надання соціальних послуг особам та сім'ям, які перебувають в складних життєвих обставинах (СЖО) [25]. Внаслідок чого соціальна робота повинна виробляти нові механізми щодо організації надання соціальних послуг з урахуванням потреб кожного жителя об'єднаної територіальної громади.

Соціальну роботу в територіальних громадах можна охарактеризувати як соціум в якому здійснюють свою діяльність соціальні працівники [60] Основними характеристиками соціальної роботи в об'єднаних територіальних громадах є спільність інтересів та локальність; наявність солідарності та співробітництва.

В територіальній громаді соціальна робота спрямована на забезпечення потреб та вирішення індивідуальних проблем певних категорій населення через: залучення до роботи працівника соціальної сфери, оцінку потреб у

соціальних послуг територіальній громаді їх планування і замовлення, моніторинг та оцінку їх якості [61, ст.10-11]

Англійський соціолог А.Гіденс виокремлює три рівні на яких здійснюється соціальна робота в громаді: макро-, мікро-, та мезо-рівень. (рис. 2.1) [62].

Рис. 2.1

Рівні соціальної роботи у територіальній громаді

Соціальна робота здійснює свою практичну діяльність у безпосередній участі кожного члена громади у прийнятті рішень, які спрямовані на покращення їхнього життя, інформування, соціальний супровід здійснюють особи, які мають необхідну підготовку.

Основними принципами здійснення соціальної роботи територіальних громадах є:

автономність - коли кожен житель громади має право вільно висловлювати свою думку, можливість бути невід'ємною частиною громади;

доброзичливість і благородність - працівники соціальної сфери здійснюють свою діяльність з отримувачем певної послуги для того щоб надати йому допомогу та наповнити його життя ціллю;

соціальної справедливості - у територіальній громаді має бути справедливий перерозподіл ресурсів, виключено будь-які прояви дискримінації чи пригноблення по відношенню до окремих груп чи членів громади [63, ст. 47].

XXI століття характеризується розвитком соціальної роботи в об'єднаних територіальних громадах, що має на меті створення та діяльність різних соціальних служб чи організацій недержавної та державною формою власності, які надають соціальні послуги цільовим категоріям населення. Соціальна робота в громадах носить локальний характер і має географічні обмеження, тобто соціальна робота спрямована в першу чергу на задоволення потреб та отримання соціальних послуг населенню громади.

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України «Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей» соціальна робота в ТГ зводиться до надання різного виду соціальних послуг за місцем проживання отримувача [64].

В «Енциклопедії урядування» соціальні послуги не віднесені в окрему категорію. Разом з тим надання матеріальної допомоги соціальні послуги є складовими системи соціального захисту населення [65].

Соціальні послуги спрямовані першочергово на задоволення потреб і вирішення проблем індивіда, певної групи осіб які перебувають в складних життєвих обставинах і не можуть їх самотійно подолати І надаються уповноваженими законом суб'єктами для повернення їх до повноцінного існування [66] .

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги - дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для

осіб/сімей, які в них перебувають. У цьому законі зазначено, що складні життєві обставини (СЖО) - обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно [26].

Отже, виходячи із ще вищевказаних джерел, під соціальними послугами ми розуміємо послуги що надаються з метою вирішення проблем осіб, що перебувають в СЖО згідно державних зобов'язань та гарантій визначених нормативно-правовими актами.

Виходячи із Закону «Про соціальні послуги» надавачами соціальних послуг - юридичні та фізичні особи, фізичні особи - підприємці, включені до розділу «Надавачі соціальних послуг», Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг.

В Законі України « Про соціальні послуги» дано пояснення терміну «базові соціальні послуги» як соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг забезпечується Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, а також виконавчими органами сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад [26].

До базових соціальних послуг, що гарантуються державою, відносяться: догляд вдома, денний догляд; підтримане проживання; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку; екстрене (кризове) втручання; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво; соціальна профілактика; натуральна допомога; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; переклад жестовою мовою; догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; супровід під час інклюзивного навчання; інформування; медіація.

Соціальні послуги поділяються на послуги, спрямовані на:

- 1) соціальну профілактику - запобігання виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи/сім'ї в такі обставини;
- 2) соціальну підтримку - сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин;
- 3) соціальне обслуговування - мінімізацію для особи/сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримку їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду.

Соціальні послуги за типами поділяються на:

- 1) прості соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);
- 2) комплексні соціальні послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо);
- 3) комплексні спеціалізовані соціальні послуги, що надаються певній категорії отримувачів соціальних послуг (ВІЛ-інфікованим особам, особам із залежністю від психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим);
- 4) допоміжні соціальні послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо).

Соціальні послуги залежно від місця надання поділяються на послуги, що надаються:

- 1) за місцем проживання/перебування отримувача соціальних послуг (вдома);

2) у приміщенні надавача соціальних послуг:

стаціонарно - в умовах цілодобового перебування (проживання) отримувача соціальної послуги із забезпеченням харчуванням та умовами для проживання;

напівстаціонарно - протягом визначеного часу доби з умовами для нічного або денного перебування;

3) за місцем перебування отримувача соціальних послуг поза межами місця проживання та приміщення надавача соціальних послуг, у тому числі на вулиці.

Соціальні послуги залежно від строку надання поділяються на послуги, що надаються:

1) екстрено (кризово) - невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг;

2) постійно - не менше одного разу на місяць протягом більше одного року;

3) тимчасово - не менше одного разу на місяць протягом до одного року;

4) одноразово.

Надавачі соціальних послуг державного та комунального секторів надають соціальні послуги:

1) за рахунок бюджетних коштів:

а) незалежно від доходу отримувача соціальних послуг:

Особам, які постраждали від торгівлі людьми і отримують соціальну допомогу, особам, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, дітям з інвалідністю, особам з інвалідністю І групи, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа віком до 23 років, сім'ям опікунів, піклувальників, прийомним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, сім'ям патронатних вихователів, особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою,

бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, - всі соціальні послуги; іншим категоріям осіб - соціальні послуги з інформування, консультування, надання притулку, представництва інтересів, перекладу жестовою мовою, а також соціальні послуги, що надаються екстрено (кризово);

б) отримувачам соціальних послуг середньомісячний сукупний дохід яких становить менше двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб, - всі соціальні послуги.

З встановленням диференційованої плати в порядку надаються соціальні послуги отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких перевищує два прожиткові мінімуми, але не перевищує чотири прожиткові мінімуми для відповідної категорії осіб.

За рахунок отримувача соціальних послуг або третіх осіб надаються соціальні послуги:

- 1) отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких перевищує чотири прожиткові мінімуми для відповідної категорії осіб;
- 2) понад обсяги, визначені державним стандартом соціальних послуг.

Тоді як в Україні гарантом надання якісних соціальних послуг є держава, то в інших демократичних країнах держава бере на себе відповідальність тільки за створення сприятливих умов для надання соціальних послуг, а гарантами якості цих послуг є громадське суспільство та бізнес.

Після децентралізації сформувалася нова модель надання соціальних послуг У рамках соціального партнерства « держава - громада - центри надання соціальних послуг/центри соціальних служб (рис. 2.2) [67].

Модель надання соціальних послуг в ОТГ

Цей механізм забезпечує якісну та доступного надання соціальних послуг із залученням діючих надавачів соціальних послуг комунальної чи приватної форми власності. Покращення ринку соціальних послуг, впровадження соціального замовлення соціальних послуг, залучення недержавних організацій у сферу надання соціальних послуг, на мою думку, дає можливість покращення якості соціальних послуг. Децентралізація соціальних послуг дає можливість надання соціальних послуг за місцем проживання отримувача та дозволяє охопити послугами вразливі категорії населення.

Згідно чинного законодавства соціальні послуги на рівні об'єднаних територіальних громад здійснюється недержавними та комунальними суб'єктами що розміщені на території громади або на території суміжної громади шляхом соціального замовлення. Громади зобов'язані здійснювати оцінку потреб громади для планування здійснення соціального замовлення інформування щодо доступних послуг моніторинг та оцінку їх якості.

Головними особами в територіальній громаді сфері надання соціальних послуг є фахівці із соціальної роботи, соціальні менеджери, соціальні

працівники та члени громади. Фахівці із соціальної роботи здійснюють мотиваційні заходи щодо соціальних ініціатив жителів громади; здійснюють свою діяльність у розробці та реалізації соціальних програм, які спрямовані на вирішення проблем жителів; Налагоджують взаємодію з центральними органами влади та вузько спеціалізованими службами недержавної форми власності [68, ст. 250-251].

Відповідно до чинного українського законодавства фахівці із соціальної роботи надають громадянам які перебувають в складних життєвих обставинах базові соціальні послуги на рівні об'єднаних територіальних громад, здійснюють оцінку потреб жителів громади у соціальних послугах, здійснюють соціальний супровід та здійснюють заходи щодо популяризації сімейних форм виховання.

Р. Кравченко виокремила підходи система надання соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах серед них:

- холістичний підхід, який передбачає ставлення до всіх отримувачів соціальних послуг як до індивідів із різними особистісними фізіологічними чи когнітивними проблемами;
- неперервний догляд передбачає надання соціальних послуг враховуючи вікові потреби отримувача [69].

Серед принципів надання надання соціальних послуг науковці зазначають:

- деінституалізація - адаптація та реінтеграція отримувачів соціальних послуг у сімейному середовищі та місці їх проживання;
- адаптація - повернення до повноцінного життя у спільноті, за умов повної інтеграції в суспільство;
- дестигматизація - прийняття отримувача соціальних послуг з усіма його особливостями, надання йому послуг з непорушенням гідності та честі;
- доступність - наближення соціальних послуг до місця проживання отримувача [70].

Отже, можна зауважити, що соціальна робота в громадах пройшла досить довгу періодизацію свого розвитку, хоча як професійний вид діяльності утворилася тільки на початку ХХІ століття. Напрямок на деіндустріалізацію та децентралізацію соціальних послуг сприяв стрімкому розвитку для становлення соціальної роботи в громаді, яка здійснюється кваліфікованими фахівцями із соціальної роботи з метою задоволення потреб суспільства, мінімізацією та подолання складних обставин осіб та сімей.

2.2. Реформування системи надання соціальних послуг в Україні

Передача повноважень і бюджетів з центральних органів влади « на місця», розвиток соціального захисту населення на рівні територіальної громади є частиною реформи децентралізації.

У реаліях сьогодення особливої актуальності набуває питання щодо соціального захисту населення адже кількість осіб які перебувають в складних життєвих обставинах і потребують допомоги збільшується.

Відповідно до чинного законодавства чинниками, які можуть зумовити складні життєві обставини є: похилий вік; невиліковні хвороби; психічні та поведінкові розлади (вживання психоактивних речовин); інвалідність; безпритульність; безробітність чи малозабезпеченість; будь-які прояви жорстокого поводження чи насильства; шкода заподіяна бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією тощо.

Передача повноважень у системі надання соціальних послуг на рівні територіальної громади вимагає реформи інституту державного управління соціальної сфери. Варто зазначити, що станом на 2023 рік, повноваження щодо питань організації надання соціальних послуг покладені на центри надання соціальних послуг, центри соціальних служб, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та уповноважені органи соціального захисту населення.

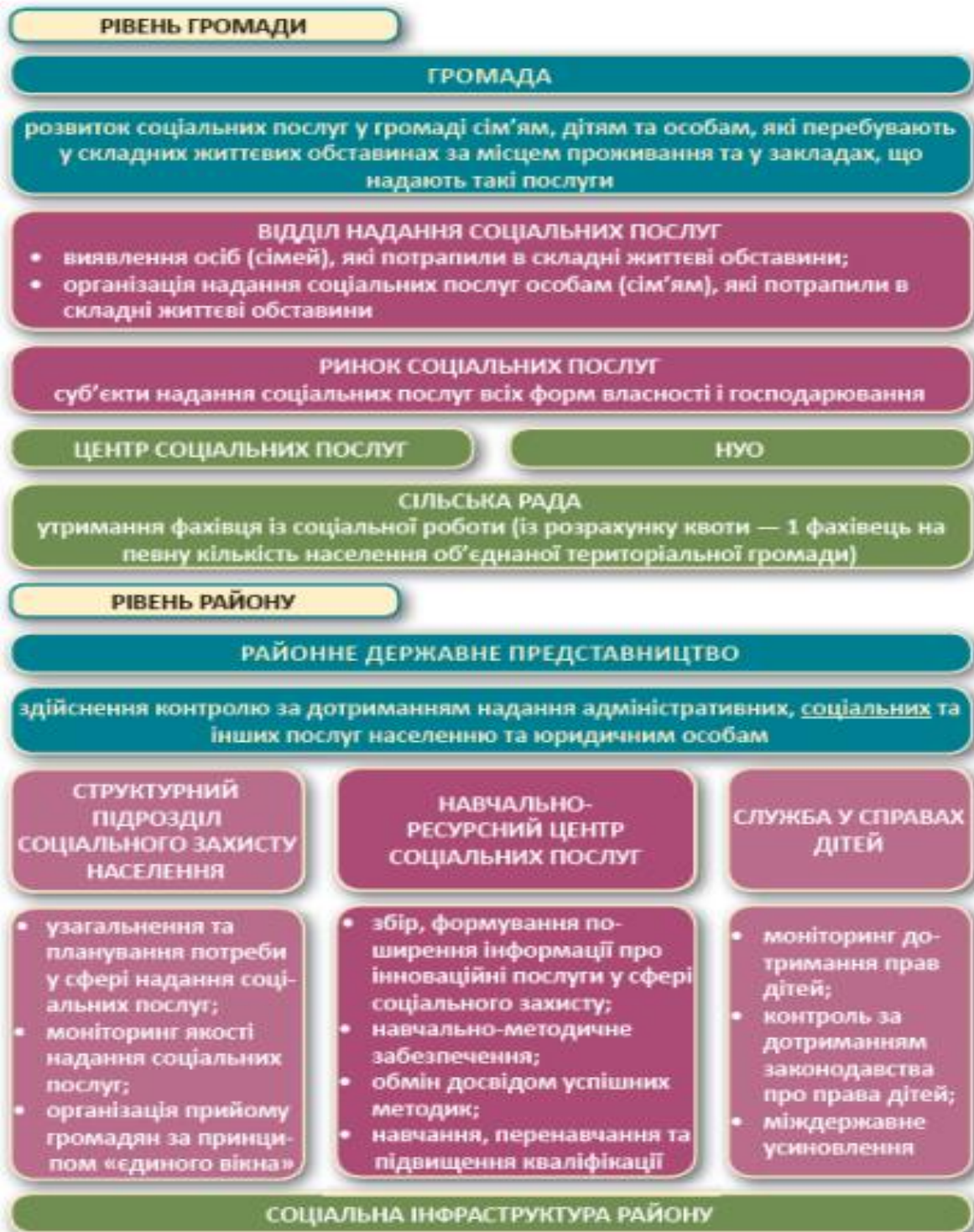
Варто зауважити, що перелік базових послуг, які надаються сім'ям та особам, які перебувають в складних життєвих обставинах, із реформою децентралізації влади, розширився. Взявши до уваги, наказ Міністерства соціальної політики від 2012 року, в якому прописано соціальні послуги, які надаються СЖО, то можна помітити, що там їх тільки 14, в той час коли після реформи децентралізації Законом України «Про соціальні послуги» затверджено 18 базових соціальних послуг [71, 26].

Розширивши перелік соціальних послуг, які надаються особам/сім'ям, які перебувають в СЖО та впровадження реформи децентралізації соціального захисту населення стало причиною у розробці нової Стратегії розвитку системи надання соціальних послуг в Україні. Головна ціль нової Стратегії полягає в тому, щоб забезпечити свободу і права, надання якісних послуг особам/сім'ям та сімей з дітьми, незалежно від їхнього місця проживання.

Велике значення для розвитку системи надання соціальних послуг на рівні територіальної громади мала Стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні яка була затверджена в 2012 році (рис. 2.3) [72].

Також у Стратегії запропонований механізм соціального замовлення задля посилення конкурентоздатності серед суб'єктів, які надають соціальні послуги, механізми для мотивування підвищення якості послуг та фінансування соціальних послуг за принципом «гроші йдуть за отримувачем послуг».

Реформування системи надання соціальних послуг в Україні згідно реформи децентралізації влади

У стратегії охарактеризовано три основні етапи щодо реформування системи надання соціальних послуг серед них: розвиток ринку соціальних послуг, розробка інструментарію та модернізацію вже діючої інфраструктури (рис. 2.4)

Рис 2.4

Розвитку ринку соціальних послуг включає:

- запровадження єдиного механізму здійснення реєстру соціальних послуг;
- покращення якості надання соціальних послуг;
- розвиток недержавного сектору.

Розробка інструментарію має на меті: удосконалення існуючих нормативно-правових актів, затвердження алгоритму організації надання

соціальних послуг, розробка та впровадження державних стандартів соціальних послуг.

Варто виокремити сильні та слабкі сторони реформи децентралізації влади у системі соціальних послуг. До сильних сторін можна віднести:

- запровадження механізмів раннього виявлення осіб/сімей та можливість попередження СЖО;
- деінституалізація;
- запровадження державних стандартів соціальних послуг
- створення ринку соціальних послуг за рахунок соціального замовлення;
- періодичне визначення потреб населення в соціальних послугах, що дозволяє затвердити пріоритетний перелік та дає можливість планувати місцевий бюджет на їх надання;
- запровадження контролю моніторингу та оцінки якості надання соціальних послуг.

До недоліків можна віднести:

- нерозуміння деяких соціальних послуг на рівні територіальної громади;
- нестача кваліфікованих спеціалістів для надання соціальних послуг;
- невизначеність відповідальності виконавчого органу територіальної громади за недофінансування соціальних послуг.

Аналіз наукових робіт ряду дослідників дає нам можливість виділити базові нововведення системи надання соціальних послуг в Україні, що вступили в дію з 1 січня 2020 року:

- базові соціальні послуги;
- демонополізація ринку;
- ведення випадку;
- обов'язкове надання соціальних послуг;
- реєстр соціальних послуг;
- класифікація соціальних послуг[73].

Базові соціальні послуги – це соціальні послуги, надання яких забезпечується виконавчими органами сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад [26].

Демонополізація ринку характерна тим, що до всіх надавачів соціальних послуг були висунуті однакові вимоги. В Законі України зазначено, що надавачі недержавного сектору можуть бути залучені до надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення, конкурсу соціальних проектів, програм тощо.

Ведення випадку сфокусоване на вирішення соціальних, міжособистісних, психологічних та інших проблем у сфері соціальної роботи через взаємодію між надавачем соціальної послуги та отримувачем, його оточення.

Обов'язкове надання соціальних послуг характерне тим, що особа чи сім'я не можуть відмовитися від їх отримання, а повинні пройти корекційні програми.

В реєстрі соціальних послуг міститься інформація щодо отримувачів та надавачів соціальних послуг.

В класифікаторі соціальних послуг визначаються основні ознаки, за якими класифікують соціальні послуги.

Система надання соціальних послуг виглядає наступним чином (див. табл. 2.1)

Табл 2.1

Система надання соціальних послуг в Україні

Уповноважені органи	Отримувачі соціальних послуг	Надавачі соціальних послуг
Міністерство соціальної політики	Отримувачі	Надавачі недержавної та державної форми власності
Місцеві державні	Об'єднання	Об'єднання надавачів

адміністрації	отримувачів	
Органи місцевого самоврядування		Об'єднання працівників

Відповідно до чинного Законодавства України, система надання соціальних послуг базується на наступних принципах: забезпечення державних гарантій, рівність прав та обов'язків, профілактичний характер та відповідність соціальних послуг потребам тощо.

24 лютого 2022 року, коли війська РФ вторглися в Україну, це стало великим викликом для системи надання соціальних послуг. Коли був запроваджений воєнний стан на всій території нашої країни був змінений алгоритм надання соціальних послуг, оскільки в умовах війни мало часу для надання допомоги. Велику роль у цьому питанні відіграло Міністерство соціальної політики, яке рекомендувало органи місцевого самоврядування при наданні соціальних послуг умовах воєнного стану використовувати механізми надання соціальних послуг екстрено (кризово). За механізмом екстрено (кризово) надаються наступні послуги: стаціонарний догляд, догляд вдома, натуральна допомога, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми тощо.

Слід зауважити, що уряд дещо спростив процедуру прийняття рішень щодо надання соціальної послуги стаціонарного догляду, яка надається стаціонарним відділенням територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та центрами надання соціальних послуг.

Дослідивши сучасний стан у системі надання соціальних послуг можна сказати, що вона потребує змін, які необхідні у реаліях сьогодення. Для успішної реформи системи надання соціальних послуг в Україні вкрай необхідно:

- запровадити механізми попередження потрапляння складні життєві обставини;

- забезпечити якість та доступність соціальних послуг для всіх отримувачів соціальних послуг у територіальній громаді;
- удосконалити систему моніторингу соціальних послуг;
- не покладаючи рук працювати над покращенням інфраструктури соціальної сфери;
- розширювати перелік соціальних послуг, які надаються за місцем проживання.

2.3. Досвід європейських країн в наданні соціальних послуг в умовах децентралізації

Соціальні послуги - це комплекс заходів, що надається людині яка потрапила в складні життєві обставини та не може їх подолати самотійно

У теперішній час соціальний захист населення є однією із найважливішою частиною соціальної політики кожної країни. В добре розвинених країнах соціальний захист є невіддільною частиною національної економічної системи. Найрозвиненіші системи соціального захисту можна прослідкувати в країнах Європейського Союзу.

У європейських країнах є різні моделі організації соціальних послуг, які відображають різні методи для надання допомоги населенню.

Основними моделями організації соціальних послуг в європейських країнах є:

1. Скандинавська модель. Вона використовується в Швеції, Норвегії, Фінляндії та Данії, які відомі високим рівнем соціального забезпечення. У цій моделі пріоритет робиться на державній підтримці та соціальних послугах, наприклад, медичне обслуговування, допомога безробітним, освіта тощо. Ця модель спрямована на забезпечення соціальної справедливості та рівних можливостей.

2. Ліберальна модель. Дана модель широко використовується в країнах західної Європи, а саме: Ірландія, Велика Британія та Нідерланди, де пріоритетність зроблено на приватному секторі та механізмах ринку. Надавати соціальні послуги може як держава, так і приватні компанії. Основний принцип - мотивування конкуренції для покращення якості послуг.

3. Континентальна модель. Цю модель найчастіше використовують в Німеччині, Франції та Італії, які відзначаються великою кількістю партнерів та роботодавців. Дана модель підтримує досить широкий перелік соціальних послуг, включаючи освіту, охорону здоров'я тощо, через публічні програми та соціальне страхування.

4. Східноєвропейська модель використовується в Угорщині, Польщі та Чехії, комбінуючи при цьому різні підходи. Деякі країни Східної Європи переживають певні зміни після падіння режимів, тому їх моделі можуть включати елементи розвитку приватного сектора та державної підтримки [74].

Модель соціального захисту в Німеччині бере за основу національну систему соціального страхування, яка є частиною сфери охорони здоров'я, безробіття та пенсійного забезпечення. Це слугує тим, що фінансування гарантій, які передбачені законами, покладаються на центральні органи влади. З іншої сторони місцеві органи самоврядування виконують обмежені функції щодо соціальних пільг, які виступають тільки в ролях соціальної мережі безпеки.

У Німеччині розвиток соціальних послуг відомий своєрідними особливостями, які мають відображення щодо підходу країни у сфері соціального захисту та підтримки.

Ці особливості в повній мірі відображаються у фінансуванні організації та структурі системи надання соціальних послуг. Варто виокремити ключові моменти розвитку соціальних послуг в Німеччині:

1. Комплексна система соціального страхування, яка включає різні сфери. Дана система гарантує підтримку своїх громадян у будь-яких складних життєвих обставинах.

2. Соціальні послуги у Німеччині ґрунтуються на відповідальності локальних органів управління та муніципалітетів. Вони мають досить значний вплив у сфері соціальної підтримки, тому що спрямовують послуги та ресурси беручи до уваги конкретні потреби людей.

3. Німеччина успішно реалізувала інтегровані соціальні центри, в яких фахівці різних сфер, працюючи разом, мають можливість надавати комплексну підтримку особам. Це дає доступ до соціальних послуг різного виду та чітко налагоджує організацію надання допомоги.

4. Розвиваючи соціальні послуги Німеччина зробила акцент на соціальній інтеграції, недискримінації та включеності. Всі послуги та програми спрямовуються на покращення охорони здоров'я, освіти та інших сфер для всіх громадян країни.

5. Досить важливу роль у наданні соціальних послуг відіграють неприбуткові та громадські організації. Вони плідно співпрацюють з державою задля надання різних видів допомоги та реалізації програм [75,ст. 256-248].

Табл. 2.1

Динаміка зростання соціальної допомоги в Німеччині

Рік	Сума допомоги непрацездатним та людям похилого віку	Темпи зростання, %
2007	345	100, 00
2009	351	101, 74
2011	359	104,06
2015	364	115,65

2017	409	118, 55
2018	416	120,58
2019	424	122,90
2020	432	125, 22

Динаміка зростання соціальної допомоги є виправданою, оскільки дозволяє забезпечити потреби отримувачів.

Табл. 2.2

Забезпечення потреб отримувачів соціальної допомоги в Німеччині

Потреби	Розмір допомоги	Витрачання допомоги, %
Загальний розмір	432	100
Харчові продукти	150,60	34,86
Відпочинок	41,43	9,59
Засоби зв'язку	38,62	8,94
Предмети одягу	37,84	8,76
Надання притулку	38,32	8,87
Побутові прилади	26,61	6,16
Інші товари	34,26	7,93
Забезпечення транспортом	35,99	8,33
Засоби гігієни	16,42	3,80
Харчування	10,76	2,49
Сфера освіти	1,12	0,26

Ці характеристики визначають розвиток системи надання соціальних послуг в Німеччині та можуть слугувати важливим джерелом для вдосконалення соціальних послуг інших країн, в тому числі України.

З давніх часів основними повноваженнями органів місцевого самоврядування у Великобританії є соціальне забезпечення. Варто взяти до уваги те, що розмір надання соціальних послуг та гарантій у теперішній час дещо зменшився, якщо порівнювати з попереднім десятиліттям, це сталося в результаті проведених реформ. Обов'язок за належне соціальне забезпечення відрізняється від обов'язків у сфері охорони здоров'я та освіти. Обов'язки щодо належного забезпечення діяльності сфери охорони здоров'я належать Національній службі охорони здоров'я, і органи самоврядування мають обмеження у виконанні своїх повноважень в даному напрямку. Освіта надалі залишилася у компетенції місцевих органів, проте не в повному обсязі через те, що велика кількість шкіл перебувають під керівництвом Міністерства освіти. На противагу інших країн, місцеве самоврядування практично немає впливу на сферу зайнятості [76, ст. 115-119].

На початку ХХ століття в Америці та Європі діяли школи соціальної роботи. Завдячуючи громадським активістам, які здійснювали свою діяльність, школи мали можливість набувати досвід. Цей досвід мав на меті не тільки покращувати якість соціальної допомоги, а й визначати напрямки на яких варто робити акцент, розробляти методи та підвищувати кваліфікацію фахівців. Науковці визначають чотири напрямки системи соціальної опіки у Великобританії:

1. Неформальний напрямок. Включав в себе друзі в сім'ю та сусідів. Цей напрямок досі залишається джерелом підтримки та опіки для осіб яким необхідна допомога.

2. Волонтерський напрямок, де групи самодопомоги та волонтери надають допомогу на безоплатній основі. Великі агентства також входять до цього напрямку. Деякі отримують фінанси від держави, проте вони не є державними установами.

3. Комерційний напрямок, де послуги опіки надаються з ціллю отримати дохід, який потім ділиться між власниками та персоналом.

Особливості системи опіки Великобританії є її функції:

1. надання підтримки опіки, яка включає в себе різні сфери, такі як умови та обсяг надання;
2. захист вразливих категорій населення, в тому числі, діти, особи похилого віку та особи з інвалідністю;
3. контроль за діяльністю інших секторів, які забезпечують соціальними послугами. Держава виконує роль координатора їх діяльності;
4. координація та мотивування розвитку ресурсів для залучення фінансів в сферу соціальної опіки;
5. соціальний контроль, який включає покращення суспільних правил та норм;
6. інтеграція, спрямована на забезпечення рівних можливостей та прав для всіх категорії населення.

Розвиток надання соціальних послуг у Великій Британії має свої особливості, які відображаються в різних підходах, змінах та повноваженнях різних секторів, які здійснюють заходи для надання допомоги та підтримки населенню:

1. Мультисекторальний підхід. У Великобританії система соціальних послуг ґрунтується на мультисекторальному підході, де волонтерські, державні та недержавні сектори співпрацюють для того, щоб надати населенню більш широкий спектр послуг.

2. Місцеве самоврядування та реформа децентралізації. Багато уваги приділяють розвитку органам місцевого самоврядування, адже вони виконують важливу роль у системі надання соціальних послуг, адаптуючи їх до особливостей та потреб регіонів.

3. Великобританія здійснює реформи у сфері соціальних послуг, які мають на меті покращити ефективність та якість надання підтримки. Це включає перегляд джерел фінансування, методів організації та структур.

4. Соціальна політика. У Великій Британії соціальна політика тісно пов'язана з політичною та економічною ситуацією. Розвиток системи надання соціальних послуг визначається національними пріоритетами.

5. Особливу увагу приділяють наданню допомоги та підтримки вразливим категоріям населення, в тому числі, дітям, особам похилого віку, особам з особливими потребами та особам з інвалідністю [77,ст.56-57].

Якщо узагальнити розвиток системи соціальних послуг у Великій Британії, то варто зазначити, що вона характеризується активною участю активістів з громадських організацій, комплексним підходом та інноваціями, які дають можливість забезпечити якісну та доступну підтримку всім категоріям населення.

Вдосконалення надання соціальних послуг в Україні пов'язане з розробкою ефективних методів надання таких послуг з врахуванням особливостей їх отримувачів. Головним завданням є покращення алгоритму соціального супроводу для сімей та осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах.

Також досить важливо розвивати інфраструктуру надання соціальних послуг, впроваджуючи сучасні інновації та технології, які будуть спрямовані на покращення доступності та якості послуг. Підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери є ключовим фактором для успішного розвитку системи надання соціальних послуг.

Задля розвитку системи соціального захисту в нашій країні варто врахувати досвід європейських країн, в яких держава та громадські організації здійснюють свою діяльність у цій сфері. Пріоритетним питанням є чітко розроблені нормативно-правові акти, які слугують взаємодії недержавних та державних інституцій у сфері надання соціальних послуг, а також дозволяють координувати їхню діяльність.

Висновки до 2 розділу

Отже, основними принципами здійснення соціальної роботи територіальних громадах є:

- забезпечення рівного доступу до соціальних послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального стану, місця проживання, раси, національності, статі, релігійних переконань тощо. Для цього необхідно створити єдину систему соціальних послуг на території громади; розробити механізми доступу до наявних послуг; здійснювати інформування населення про доступні соціальні послуги;

- індивідуальність та комплексність підходу до надання соціальних послуг, враховуючи індивідуальні потреби та обставини кожного випадку; надавати соціальні послуги комплексно, тобто здійснювати заходи не для вирішення конкретної проблеми, а для вирішення проблем, які можуть виникнути в майбутньому;

- заручення довірою та повагою отримувача соціальних послуг в процесі надання; уникати будь-яких проявів дискримінації; гарантувати конфіденційність отриманої інформації про особу чи сім'ю;

- соціальна робота в територіальних громадах повинна здійснюватися кваліфікованими працівниками соціальної сфери, які повинні мати відповідну освіту та підготовку. Для цього потрібно популяризувати спеціальності, після закінчення яких студенти можуть працювати в даній сфері; створити умови для професійного розвитку працівників соціальної сфери; забезпечувати необхідним ресурсами для якісного надання соціальних послуг.

Серед принципів надання соціальних послуг науковці зазначають:

- деінституалізація - адаптація та реінтеграція отримувачів соціальних послуг у сімейному середовищі та місці їх проживання;

- адаптація - повернення до повноцінного життя у спільноті, за умов повної інтеграції в суспільство;

- дестигматизація - прийняття отримувача соціальних послуг з усіма його особливостями, надання йому послуг з не порушенням гідності та честі;
- доступність - наближення соціальних послуг до місця проживання отримувача.

В чинному законодавстві України, яке регламентує надання соціальних послуг, наведені наступні принципи надання соціальних послуг, серед них: толерантність, добровільність, забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок, законність, доступність та відкритість, соціальна справедливість, дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю тощо.

Базові засади система надання соціальних послуг регламентуються Законами України «Про соціальні послуги», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальну послугу з сім'ями дітьми та молоддю», Постановами КМУ «Про затвердження порядку встановлення диференційованої плати за надання соціальних послуг», «Про організацію надання соціальних послуг», Наказом Міністерства соціальної політики «Про затвердження класифікатора соціальних послуг».

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Надання соціальних послуг в територіальних громадах Закарпатської області

Відповідно до розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад Кабінет Міністрів України від 12 червня 2020 року на даний час в Закарпатській області затверджено 64 об'єднані територіальні громади з населенням 1.2 млн. З 14 квітня 2022 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» [26] для їх реалізації в громаді мають створити відповідний структурний підрозділ. Кожна ОТГ буде зобов'язана надавати базові соціальні послуги для цього необхідно створити комунальний заклад/установу/організацію. Водночас, кожна соціальна послуга надаватиметься за відповідним державним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики.

Проаналізувавши мережу надавачів соціальних послуг в Закарпатській області вдалося дізнатися, що з 64 громад тільки жителі 53 ТГ (82,8%) забезпечені базовими соціальними послугами. Якщо вдатися в деталі, то в 49 ТГ є надавач, а у 5 ТГ - надають послуги за договором, що передбачено ст. 1 ЗУ «Про соціальні послуги», як засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах.

Протягом I півріччя 2023 року надавачами соціальних послуг Закарпатської області охоплено соціальною роботою 3858 сімей/осіб (в них 3368 дітей), яким надано 5608 соціальних послуг відповідно до потреб.

На початку 2023 року у 44 територіальних громадах надавалися соціальні послуги сім'ям з дітьми та особам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Соціальні послуги надавалися:

35 - комунальними установами, закладами, організаціями (Центри надання соціальних послуг, центри соціальних служб, міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг);

5 - відділеннями, відділами, секторами соціальної роботи/надання соціальних послуг;

4 - соціальні послуги замовлялися територіальними громадами.

У 8 територіальних громадах надавачами соціальних послуг надаються соціальні послуги окремим категоріям населення: особам похило віку, особам з інвалідністю та безробітним.

У 9 територіальних громадах відсутні надавачі соціальних послуг.

Станом на сьогодні у 53 територіальних громадах надаються соціальні послуги сім'ям з дітьми та особам, які опинилися у складних життєвих обставинах (з них у 49 ТГ є надавач, а у 5 ТГ - надаються послуги за договором).

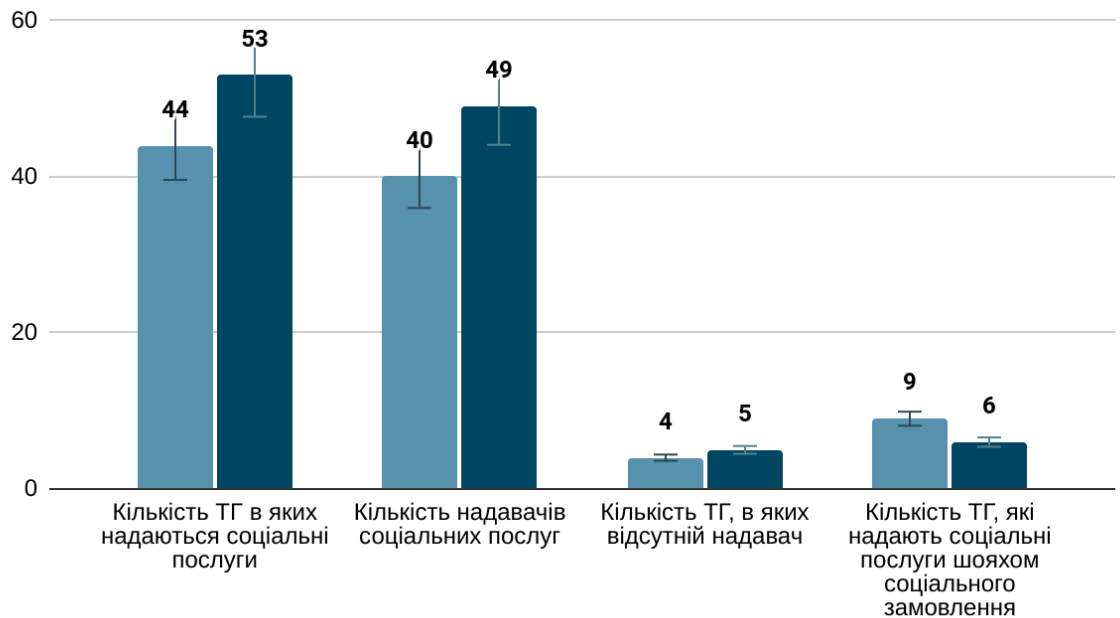
Соціальні послуги надаються 54 надавачами соціальних послуг, з них: центри соціальних служб - 6, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) - 8, відділи/сектори/відділення надання соціальних послуг - 3, центри надання соціальних послуг – 34; фахівці із соціальної роботи в ТГ - 3.

У дев'ятьох територіальних громадах надавачами соціальних послуг надаються соціальні послуги окремим категоріям населення: громадянам похилого віку, особи з інвалідністю, хворі, які не здатні до самообслуговування та потребують постійної сторонньої допомоги

В 6 ТГ соціальні послуги не надаються, тобто вони порушують Конституцію України, ЗУ «Про соціальні послуги» та нормативно-правових актів, що регулюють відносини у системі надання соціальних послуг.

Діаграма 3.1

Система надання соціальних послуг в Закарпатській області

Проаналізувавши діаграму, можна зауважити, що в порівнянні з початком 2023 року на території Закарпаття динаміка системи надання соціальних послуг покращилася.

Вважаю за доцільне вказати відмінності вищезазначених установ. Отже, відповідно до постанови КМУ «Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг» № 177 від 03.03.2020 ЦНСП – це бюджетна установа, юридична особа, що створюється рішенням сесії сільської, селищної, міської ради та діє на підставі Положення, а також є розпорядником бюджетних коштів [78].

Для надання соціальних послуг у центрі утворюються такі структурні підрозділи:

- відділення соціальної роботи
- мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі
- також можуть утворюватися мобільні бригади екстреного реагування

для надання послуг кризового та екстреного втручання іншим вразливим групам населення;

- відділення натуральної та грошової допомоги;
- відділення соціальних послуг за місцем проживання.

Відповідно до потреб адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади в соціальних послугах у центрі можуть утворюватися:

- відділення надання соціальних послуг в умовах денного перебування.

У центрі може бути створено кілька відділень, які надають послуги в умовах денного перебування;

- спеціалізована служба (відділення) підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Відповідно до постанови КМУ «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» № 479 від 01.06.2020 у центрі можуть утворюватися :

- стаціонарні служби (відділення);
- денні служби (відділення);

- спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, зокрема денний центр соціально-психологічної допомоги [79].

Відповідно до постанови КМУ «Типові положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» № 1417 від 29.12.2009. у центрі можуть утворюватися відділення (не менш як два різного спрямування):

- соціальної допомоги вдома;
- соціально-побутової адаптації;
- соціально-медичних послуг;
- стаціонарне для постійного або тимчасового проживання;
- організації надання адресної натуральної та грошової допомоги.

Отже, проаналізувавши структурні підрозділи/відділи/відділення центрів можна зауважити, що в кожного є свої відмінності стосовно категорії

населення, якій вони надають послуги, а також штатним розписом того чи іншого закладу.

В Закарпатській області є 5 ТГ громад надають соціальні послуги шляхом соціального замовлення. Відповідно до постанови КМУ «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення» № 450 від 01.06.2020 процес надання соціальних послуг складається з 3 етапів:

1. Визначення потреб населення в соціальних послугах ТГ відповідно до Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади в соціальних послугах, затвердженого Мінсоцполітики; після здійснення оцінки потреб формується перелік соціальних послуг в яких є потреба, перелік категорій населення, які потребують отримання послуг та розрахунок бюджетних коштів, необхідних для виплати компенсації;

2. На другому етапі передбачається розроблення завдань, проведення конкурсу, укладання договору про надання соціальних послуг та його виконання;

3. Проведення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості, здійснення контролю за дотриманням вимог, установлених законодавством про соціальні послуги, подання звітності [80].

На мою думку, даний вид надання соціальних послуг не може забезпечити надання якісних послуг. Здебільшого ТГ, після оцінки потреб населення, замовляють в територіальних громадах в яких створено територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) стаціонарний або паліативний догляд для людей похилого віку та осіб з інвалідністю, тобто послуги не надаються іншим категоріям населення (особам/сім'ям, які перебувають в складних життєвих обставинах, малозабезпеченим, безробітним, не здійснюється супровід прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, опікунів, піклувальників тощо). Є територіальні громади, які замовляють всі базові послуги в ТГ в яких створено центри надання соціальних послуг або центри соціальних служб,

але через кадровий голод фахівців із соціальної роботи та соціальних працівників послуги можуть надаватися не якісно.

Відділення, відділи, сектори соціальної роботи/надання соціальних послуг здебільшого входять в структурний підрозділ соціального захисту населення, що суперечить законодавству, адже відповідно до постанови КМУ « Про організацію надання соціальних послуг» № 587 від 01.06.2020 алгоритм прийняття рішень щодо надання соціальних послуг наступний:

1. Заява особи, її законного представника, повідомлення уповноваженої особи органу опіки та піклування про надання соціальних послуг

2. Надавач, до якого особа, її законний представник, уповноважена особа органу опіки та піклування звернулися безпосередньо, допомагає в поданні заяви до уповноваженого органу

3. Отримувач соціальних послуг надає копії документів уповноваженому органу.

4. Уповноважений орган аналізує отримані документи, уточнює необхідну інформацію, в тому числі шляхом перевірки даних щодо отримувачів державної допомоги, пільг тощо, наявних в інформаційних системах.

5. Оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах проводиться соціальним менеджером/фахівцем із соціальної роботи з залученням у разі потреби психолога, медичного працівника, педагогічного працівника закладу та/або установи освіти, реабілітолога та інших фахівців. За результатами оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах складається відповідний акт та подається уповноваженому органу для подальшого прийняття рішення про надання соціальних послуг.

6. Після отримання інформації уповноважений орган відповідно до отриманих документів та з урахуванням результатів оцінювання потреб особи/ сім'ї у соціальних послугах приймає рішення про надання чи відмову в наданні соціальних послуг.

7. Рішення про надання соціальних послуг разом з інформацією про

особу/сім'ю надсилається надавачу у паперовій та/або електронній формі [81].

Після аналізу алгоритму прийняття рішення щодо надання соціальних послуг можна зробити наступні висновки: рішення про прийняття надання соціальних послуг приймає уповноважений орган, яким є підрозділ соціального захисту населення, він входить у виконавчий комітет відповідної ТГ; відділення, відділи, сектори соціальної роботи/надання соціальних послуг входять в структурний підрозділ соціального захисту населення; по законодавству у відділеннях, відділах, секторах соціальної роботи/надання соціальних послуг в штатному розписі виконавчого комітету соціальний менеджер/фахівець із соціальної роботи працювати не може.

Отже, в даному випадку прослідковується порушення НПА та корупційні мотиви, тому що уповноважений орган приймає рішення про надання соціальних послуг і надає соціальні послуги.

Важливість щодо наявності соціального менеджера/фахівця із соціальної роботи в ТГ не викликає сумнівів. В завдання та обов'язки фахівця із соціальної роботи входить:

- виявлення сім'ї, яка потребує соціальної підтримки з боку держави;
- проводить оцінку потреб дітей, сімей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, у тому числі сімей учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб, визначає види соціальних послуг та методи соціальної роботи;
- обстеження матеріально-побутових умов за згодою сім'ї, визначає планування та методи соціальної роботи;
- координує вирішення проблемних питань громадян похилого віку, інвалідів та інших соціально незахищених груп населення, надає їм послуги з інформування, консультування, представництва інтересів в органах, організаціях, установах та закладах системи соціального захисту;
- здійснює у разі потреби соціальний супровід та надання соціальних

послуг;

- забезпечує надання необхідних соціальних послуг особам, які зазнали жорстокості та насильства, постраждали від торгівлі людьми;

- забезпечує соціальну підтримку ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їх сімей;

- здійснює заходи із соціального патронажу осіб, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, у тому числі за повідомленням установ виконання покарань;

- здійснює соціальну та психологічну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа з метою підготовки до самостійного життя;

- інформує сім'ї, дітей та молодь про можливість отримання інших видів соціальної допомоги і послуг;

- проводить у сім'ях, серед дітей та молоді за місцем проживання інформаційно-просвітницьку роботу, спрямовану на формування стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя шляхом розповсюдження соціальної реклами і проведення консультацій;

- перенаправляє членів сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують соціальних послуг чи різних видів допомоги, до відповідних закладів, установ та організацій (різних форм власності та господарювання);

- готує питання на розгляд Комісії з питань захисту прав дітей (у разі порушення прав дитини);

- здійснює заходи, розповсюджує інформаційні матеріали з питань пропагування сімейних форм виховання та соціального захисту населення.

Загальна кількість фахівців із соціальної роботи на початку року - затверджена штатна чисельність 96, фактично працюючі 60.

Сьогодні в області на 1.2 млн. населення 67 ФСР, з них: 1000 сімей СЖО; 70 тис. осіб з інвалідністю; 88 192 - всього отримувачів соціальних послуг. ВПО: офіційно 136 788 (з них 4728 малозабезпечені сім'ї, 4637 особи

з інвалідністю); за даними мобільних операторів – 374 530 (діаграма 3.2)

На 1.2 млн. населення області потребує 400 ФСР, а з врахуванням ВПО на 1.7 млн. - 580 ФСР, отже Закарпатська область забезпечена ФСР тільки на 11.5%.

Діаграма 3.2

Кількість фахівців із соціальної роботи в територіальних громадах Закарпатської області

Основні проблеми:

- додаткове навантаження та низька заробітна плата фахівців із соціальної роботи територіальних громад;

- низька престижність професії;

- відсутність коштів для введення додаткових посад фахівців із соціальної роботи територіальних громад та відсутність фінансування для забезпечення організації робочого місця фахівця із соціальної роботи матеріально-технічною базою, а саме: комп'ютерною технікою, меблями тощо.

Відповідно до чинного законодавства один соціальний

працівник/соціальний менеджер/фахівець із соціальної може здійснювати ведення не більше 10 сімей або осіб, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, та не більше 30 дітей, які виховують в сімейних формах виховання. Якщо врахувати ситуацію, що в деяких ТГ Закарпатської області в комунальному закладі працює один працівник, який виконує повноваження директора центру та фахівця із соціальної роботи, то можна зробити висновки, що соціальний супровід здійснюється не якісно або не здійснюється взагалі.

Під час аналізу наукової літератури та спілкування із спеціалісти сфери соціального захисту населення вдалося дізнатися про ще деякі проблеми щодо організації соціальної роботи в ТГ Закарпатської області, а саме:

-Фінанси. В територіальних громадах, із невеликою кількістю населення, немає фінансової можливості створювати комунальну установу та оплачувати робочі місця, тому вони замовлять деякі соціальні послуги в ТГ, де створені надавачі;

--Кваліфікаційні вимоги. Відповідно до кваліфікаційний вимог затверджені наказом «Про затвердження професійного стандарту «Директор закладу (установи) надання соціальних послуг» Мінекономіки до посади «Директор закладу (установи) надання соціальних послуг» допускаються особи з вищою освітою другого рівня вищої освіти за ступенем магістра та спеціальність «Соціальна робота», «Публічне управління та адміністрування»; стаж роботи у відповідній сфері діяльності на керівних посадах нижчого рівня - не менше 5 років.

Провідний фахівець із соціальної роботи: вища освіта другого рівня за ступенем магістра та спеціальністю відповідної галузі знань; підвищення кваліфікації; стаж роботи на посаді фахівця із соціальної роботи I категорії - не менше ніж 2 роки.

Голови відповідних ТГ обґрунтовує це тим, що зараз дуже багато людей після отримання освіти їдуть за кордон або вже там здобуваються освіти. Навіть якщо вони і знайдуть людину, яка відповідає кваліфікаційним

вимогах, то тут важливий фактор зіграє заробітна плата, адже *«вони краще пойдуть за кордон на завод, ніж будуть тут працювати за копійки, а можливості надати відповідного фінансування на центри в ТГ немає»*

Також є ТГ в яких обов'язки фахівця із соціальної роботи покладені на директора центру, окрім того, що це величезне навантаження додатково є ймовірність емоційного та професійного вигорання.

- **Мовний бар'єр.** В багатьох прикордонних ТГ, більшість населення угорськомовне. В одній із прикордонних ТГ заступниця голови сказала: *«В нас в ТГ і так немає кадрів, які б відповідали кваліфікаційним вимогам, а крім того в нас ще є мовний бар'єр. Ось як нам знайти людину, яка відповідає вимогам, має досвід, з нашої ТГ для того, щоб не далеко добирати, знає українську та угорську і готова працювати за такі гроші? В нас невелике ТГ і фінансування, в першу чергу виділяються кошти на першочергові потреби. Так, ми знаємо, що соціальних захист та надання соціальних послуг важливий, але знайти вихід із цієї ситуації ми не можемо. Хотіли замовляти соціальні послуги шляхом соціального замовлення. Не вийшло. Всі сусідні ТГ, які мають надавачів не готові надавати ще й нам соціальні послуги, бо їх фахівці дуже навантаженні».*

-**Нерозуміння важливості.** Виконавчі комітети ігнорують рекомендацій Мінсоцполітики, КМУ та обласних органів щодо створення надавачів. Вони вважають їх не потрібними, адже в їх ТГ ніби немає потреби в соціальних послугах. І тут виникає питання. Чи існує в Закарпатській області хоч одна територіальна громада, де немає осіб з інвалідністю, осіб похилого віку, малозабезпечених, багатодітних, чи особи в яких є ризики потрапити в складні життєві обставини? Звичайно, що такої ТГ не існує. Більше того надавачі соціальних послуг тісно співпрацюють з службою в справах дітей, тобто ТГ, які всіма можливими способами відмовляють створювати надавачів соціальних послуг порушують чимало НПА стосовно захисту прав дитини.

3.2. Особливості та перспективи розвитку для забезпечення соціальними послугами вразливі категорії населення Закарпаття

Серед основних проблемних питань організації надання соціальних послуг можна виділити наступні:

- неадекватна кількість надавачів соціальних послуг/ фахівців із соціальної роботи;
- низька заробітна плата;
- недокомплектованість штату місцевих надавачів соціальних послуг через відсутність коштів у місцевому бюджеті;
- низька престижність професії;
- висока завантаженість на фахівців із соціальної роботи у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії (збільшення кількості ВПО; підвищення ризику потрапляння місцевого населення в СЖО);
- велика кількість колізій у нормативно-правових актах у сфері надання соціальних послуг;
- неадекватна кількість повноважень у фахівця із соціальної роботи, що ускладнює якісне надання соціальних послуг;
- відсутність регулювання на місцевому рівні міжвідомчої взаємодії;
- бюрократія, яка ускладнює процес надання соціальних послуг.

Проблеми, що виникають в ході реалізації програми деінституалізації/реформування системи інституційного догляду та виховання дітей:

- повільне впровадження реформи;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи щодо популяризації сімейних форм виховання (усиновлення, опіка/піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, наставництво);
- впровадження на території територіальної громади такої соціальної послуги, як патронат над дитиною;
- широка інформаційна кампанія серед незайнятого населення громади;

- ЗМІ, місцеве радіо та телебачення, листівки, брошури, соціальні мережі, офіційні сайти територіальних громад;
- навчання фахівців соціальної роботи з кандидатами в усиновлювачі, опікуни/піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі та наставники.

Ознайомившись з частиною НПА щодо організації надання соціальних послуг, проаналізувавши мережу надавачі соціальних послуг можна висунути пропозиції щодо вирішення основних проблем питань для організації надання соціальних послуг у територіальних громадах:

-надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для введення посад фахівців із соціальної роботи та забезпечення їх матеріально-технічною базою, а саме: комп'ютерною технікою, меблями тощо;

-підняття престижності професії фахівця із соціальної роботи шляхом збільшення фінансування на заробітну плату та надання більш широких повноважень для надання соціальних послуг;

-впровадження міжнародних проектів задля фінансової та методологічної підтримки фахівців із соціальної роботи та підвищення якості надання соціальних послуг населенню;

-усунення колізій з НПА, що регулюють організацію надання соціальних послуг;

-включення надавачів соціальних послуг у процес розробки та вдосконалення системи надання соціальних послуг;

-покращення комунікації надавачів соціальних послуг з Мінсоцполітикою.

-розвиток цифрових платформ для зручності доступу до соціальних послуг та інформації про них, зокрема для тих, хто має обмежені можливості.

-збільшення бюджету на соціальні послуги. Забезпечення відповідних фінансових ресурсів для соціальних служб, щоб вони могли надавати ефективні послуги та працювати над їх постійним удосконаленням.

-співпраця з громадськими організаціями. Взаємодія з неприбутковими

організаціями та громадськими ініціативами для посилення допомоги та підтримки у сфері соціальних послуг.

Загалом, удосконалення надання соціальних послуг вимагає комплексного підходу, що об'єднує зусилля уряду, громадськості та фахівців у галузі соціальної роботи. На кожному етапі розвитку системи соціальних послуг необхідно підтримувати принципи ефективності, доступності та гуманності, щоб забезпечити краще життя для всіх громадян.

3.3. Недержавні організації як інструмент розвитку соціальних послуг

Важливість діяльності неурядових організацій у системі надання соціальних послуг збільшується з кожним роком. У 2023 році Україна посіла 2 місце з найвищим ростом індексу благодійності.

Станом на сьогодні, в Україні зареєстровано близько 80 000 неурядових організацій. Певна частка з них працює в сфері надання соціальних послуг, наприклад, Міжнародний фонд «Відродження», Міжнародний благодійний фонд «Карітас-Україна» та його регіональні структури, Міжнародна благодійна організація «Партнерство кожній дитині», «Save the children», СОС «Дитячі містечка» тощо.

Багато науковців констатують, що, беручи до уваги, намагання центральних органів влади покращити систему надання соціальних послуг та привести її до стандартів Європейського Союзу, реформи в системі надання соціальних послуг відбуваються на недостатньому рівні.

На думку багатьох українських науковців, органи місцевого самоврядування просто не в змозі надавати соціальні послуги потрібних обсягів населенню. Причиною слугують нестача фінансових ресурсів, відсутність політичної та економічної стабільності, низька компетентність кадрів. Тому виникає необхідність залучення неурядових суб'єктів надання

соціальних послуг - релігійних та громадських організації, благодійних фондів [82, ст. 119-120].

Співпраця між недержавними та державними організаціями є досить поширеним явищем у міжнародної практиці.

Відповідно до чинного законодавства, до надавачів соціальних послуг недержавного сектору належать організації установи підприємства, фізичні особи-підприємці, релігійні громадські та благодійні організації [26].

Не беручи до уваги те що, пріоритетність у наданні соціальних послуг є саме в державі, неурядові організації у сфері надання соціальних послуг особам, які цього потребують, відіграють велику роль. Перелік соціальних послуг, які надають неурядові організації є обширним та охоплює наступні соціальні сфери: соціальна реабілітація, протидія ВІЛ СНІДу, робота з сім'ями та молоддю, допомога сім'ям з дітьми-інвалідами тощо.

Останнім часом в Україні важливу роль у наданні соціальних послуг відіграють громадські організації, які забезпечують потреби внутрішньо переміщеним особам, особам з інвалідністю і ветеранам, вони є незалежними та благодійними.

У своїй діяльності неурядові організації керується інтересами та потребами клієнтів, мають досвід у допомозі їм та користуються довірою територіальних громад. Через безпосередньо наближеність до отримувачів вони мають можливість виконувати специфічні функції. Дані організації зазвичай перші реагують на потреби вразливих категорій населення та беруть на себе відповідальність за розв'язання соціальних проблем.

Серед функцій які можуть виконувати недержавні організації у сфері надання соціальних послуг можна виокремити наступні:

- адресне надання соціальних послуг;
- моніторинг потреб та очікувань отримувача;
- участь у формуванні соціальних програм та планування розвитку надання соціальних послуг на місцевих рівнях;
- здійснення контролю за якістю та ефективністю соціальних послуг [83,

ст. 105].

Недержавні суб'єкти можуть самостійно вибирати форми методи та послуги які будуть надавати. Законодавство не обмежує організації в джерелах фінансування в питаннях надання соціальних послуг, тобто це можуть бути як кошти місцевих бюджетів, так і підприємств, кошти благодійної допомоги та кошти отримують в соціальних послуг тощо.

Найбільш поширеними видами діяльності неурядових організацій є проведення тренінгів, поширення інформації, вирішення соціальних питань та захист інтересів.

На даний час неможливо назвати чітку кількість НДО, які здійснюють свою діяльність в системі надання соціальних послуг вразливим категоріям населення.

Проте недержавні організації мають певні проблеми, які пов'язані із наданням послуг. Через неправомірну діяльність деяких організацій та людей, під емблемами благодійних фондів, деякі люди втратили до них довіру. Ще важливими проблемами є відсутність кваліфікованих працівників, відсутність фінансових ресурсів призупиняє діяльність організацій та свідчить про те, що центральні органи влади мають здійснювати контроль в їх роботі, адже в першу чергу - це вигідно самій державі, оскільки вона не має ресурсів для того, щоб самостійно подолати всі соціальні проблеми.

Форми співпраці НДО з органами місцевого самоврядування:

- на основі договорів про надання соціальних послуг. У цьому випадку НДО надає соціальні послуги за плату, яку сплачує орган місцевого самоврядування;
- на основі грантів. У цьому випадку орган місцевого самоврядування надає НДО грант для надання соціальних послуг;
- на основі партнерства. У цьому випадку НДО та орган місцевого самоврядування працюють разом для розробки та реалізації соціальних програм .

Для розвитку співпраці НДО з органами місцевого самоврядування

необхідно:

- створити сприятливе законодавче та нормативно-правове середовище для співпраці НДО з органами місцевого самоврядування;
- забезпечити доступ до ресурсів, необхідних для надання соціальних послуг;
- забезпечити підвищення кваліфікації працівників НДО, які надають соціальні послуги.

Розвиток співпраці НДО з органами місцевого самоврядування сприятиме підвищенню доступності та якості соціальних послуг для громадян.

Висновки до 3 розділу

Отже, на даний час у 53 територіальних громадах надаються соціальні послуги сім'ям з дітьми та особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Соціальні послуги надаються 54 надавачами соціальних послуг. У 9 територіальних громадах надавачами соціальних послуг надаються соціальні послуги окремим категоріям населення: громадянам похилого віку, особи з інвалідністю, хворі, які не здатні до самообслуговування та потребують постійної сторонньої допомоги. У 6 ТГ соціальні послуги не надаються.

Серед основних проблем системи надання соціальних послуг в територіальних громадах Закарпатської області можна виділити наступні:

- неадекватна кількість надавачів соціальних послуг/ фахівців із соціальної роботи;
- низька заробітна плата;
- недокомплектованість штату місцевих надавачів соціальних послуг через відсутність коштів у місцевому бюджеті;
- низька престижність професії;

- висока завантаженість на фахівців із соціальної роботи у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії (збільшення кількості ВПО; підвищення ризику потрапляння місцевого населення в СЖО);

- велика кількість колізій у нормативно-правових актах у сфері надання соціальних послуг;

- недостатня кількість повноважень у фахівця із соціальної роботи, що ускладнює якісне надання соціальних послуг;

- відсутність регулювання на місцевому рівні міжвідомчої взаємодії;

- бюрократія, яка ускладнює процес надання соціальних послуг;

- у прикордонних територіальних громадах наявний мовний бар'єр.

Пропозиції щодо вирішення основних проблем для організації надання соціальних послуг у територіальних громадах:

- надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для введення посад фахівців із соціальної роботи та забезпечення їх матеріально-технічною базою, а саме: комп'ютерною технікою, меблями тощо;

- підняття престижності професії фахівця із соціальної роботи шляхом збільшення фінансування на заробітну плату та надання більш широких повноважень для надання соціальних послуг;

- впровадження міжнародних проектів задля фінансової та методологічної підтримки фахівців із соціальної роботи та підвищення якості надання соціальних послуг населенню;

- усунення колізій з НПА, що регулюють організацію надання соціальних послуг;

- включення надавачів соціальних послуг у процес розробки та вдосконалення системи надання соціальних послуг;

- покращення комунікації надавачів соціальних послуг з контролюючими органами.

- розвиток цифрових платформ для зручності доступу до соціальних послуг та інформації про них, зокрема для тих, хто має обмежені можливості.

- забезпечення відповідних фінансових ресурсів для соціальних служб,

щоб вони могли надавати ефективні послуги та працювати над їх постійним удосконаленням.

-взаємодія з неприбутковими організаціями та громадськими ініціативами для посилення допомоги та підтримки у сфері соціальних послуг.

Недержавні організації відіграють важливу роль у розвитку соціальних послуг у територіальних громадах України. Вони можуть надавати соціальні послуги безпосередньо або співпрацювати з органами місцевого самоврядування.

Важливість залучення НДО до надання соціальних послуг обґрунтовується наступними факторами:

-органи місцевого самоврядування не завжди можуть надавати весь спектр соціальних послуг, які потребують громадяни, а недержавні організації можуть закрити цю прогалину;

-мають більшу гнучкість, ніж органи місцевого самоврядування. Вони можуть швидше адаптуватися до змін у потребах населення та впроваджувати інноваційні підходи до надання соціальних послуг;

- можуть залучатися до процесу надання соціальних послуг. Це сприяє підвищенню ефективності та якості соціальної роботи.

Конкретні переваги залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг:

- можуть надавати соціальні послуги, які не надаються органами місцевого самоврядування;

- можуть надавати соціальні послуги більш ефективно, ніж органи місцевого самоврядування. Це пов'язано з тим, що НДО мають більшу гнучкість та здатність швидко адаптуватися до змін;

- можуть залучати громадян до процесу надання соціальних послуг. Це сприяє підвищенню ефективності та якості соціальної роботи.

Для розвитку співпраці НДО з органами місцевого самоврядування необхідно:

- створити сприятливе законодавче та нормативно-правове середовище для співпраці НДО з органами місцевого самоврядування;
- забезпечити доступ до ресурсів, необхідних для надання соціальних послуг;
- забезпечити підвищення кваліфікації працівників НДО, які надають соціальні послуги.

Висновки

Отже, під час написання магістерської роботи дано визначення терміну «децентралізація», як механізм, яким користуються для того щоб визначити та розмежувати повноваження, які можуть бути передані із центрального рівня органів влади на рівень нижче, стаючи при цьому повноваженнями органів нижчого рівня. Її метою є визначення напрямів, механізмів та строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади, спроможної максимально забезпечити передовсім надання якісних та доступних адміністративних, соціальних та інших послуг, становлення інститутів демократії участі, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Формами децентралізації є: деволюція - передача повноважень на постійній основі; деконцентрація - передача певних повноважень від центрального рівня на місцевий; делегування - передача повноважень від центрального на місцевий рівень, зберігаючи контролюючу функцію. За типами децентралізації є: політична - передача органам місцевого самоврядування повноважень щодо політичного представництва; адміністративна - до компетенцій органів місцевого самоврядування входить прийняття рішень у питання сфери освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо та фінансова - місцеві органи приймають рішення щодо бюджету, оподаткування, фінансування закладів комунальної власності тощо. Всі типи та види децентралізації застосовуються на території України і відображаються в різних нормативно-правових актах.

Проаналізувавши досвід проведення реформи місцевого самоврядування у країнах Європи та в Україні можна виокремити переваг, зокрема: покращення якості надання послуг, створення підґрунтя для розвитку інституту громадянського суспільства; отримання населенню територіальної громади практики у розбудови демократії; розподіл бюджету

для вирішення невідкладних потреб територіальної громади; на місцеві органи покладається більше відповідальності за результати своєї роботи, зменшення витрат державних коштів. Недоліками реформи є: гальмування реалізації програм держави; уникнення центральних органів влади відповідальності за надання послуг місцевим жителям; ризики неякісного надання послуг, відсутність узгодженості виконання повноважень із ресурсами для їх виконання, ризик корупції, ризик втрати контролю з боку держави. Починаючи з 2014 року реформа в Україні має позитивні результати, наприклад, об'єднано 1470 територіальних громад та в 2020 році проведено місцеві вибори, крім тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей. Проте, реформа децентралізації ще триває і влада України продовжує передавати повноваження органам місцевого самоврядування, а також впроваджує заходи щодо підвищення ефективності та прозорості місцевого самоврядування.

Основними принципами здійснення соціальної роботи територіальних громадах є:

- забезпечення рівного доступу до соціальних послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального стану, місця проживання, раси, національності, статі, релігійних переконань тощо.

- індивідуальність та комплексність підходу до надання соціальних послуг, враховуючи індивідуальні потреби та обставини кожного випадку; надавати соціальні послуги комплексно, тобто здійснювати заходи не для вирішення конкретної проблеми, а для вирішення проблем, які можуть виникнути в майбутньому;

- уникати будь-яких проявів дискримінації; гарантувати конфіденційність отриманої інформації про особу чи сім'ю;

Соціальна робота в територіальних громадах повинна здійснюватися кваліфікованими працівниками соціальної сфери, які повинні мати відповідну освіту та підготовку. Для цього потрібно популяризувати спеціальності, після закінчення яких студенти можуть працювати в даній

сфері; створити умови для професійного розвитку працівників соціальної сфери; забезпечувати необхідним ресурсами для якісного надання соціальних послуг.

В чинному законодавстві України, яке регламентує надання соціальних послуг, наведені наступні принципи надання соціальних послуг, серед них: толерантність, добровільність, забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок, законність, доступність та відкритість, соціальна справедливість, дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю тощо.

Базові засади система надання соціальних послуг регламентуються Законами України «Про соціальні послуги», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальну послугу з сім'ями дітьми та молоддю», Постановами КМУ «Про затвердження порядку встановлення диференційованої плати за надання соціальних послуг», «Про організацію надання соціальних послуг», Наказом Міністерства соціальної політики «Про затвердження класифікатора соціальних послуг».

Під час написання роботи стало відомо, що в даний час у 53 територіальних громадах Закарпатської області надаються соціальні послуги сім'ям з дітьми та особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Соціальні послуги надаються 54 надавачами соціальних послуг. У 9 територіальних громадах надавачами соціальних послуг надаються соціальні послуги окремим категоріям населення: громадянам похилого віку, особи з інвалідністю, хворі, які не здатні до самообслуговування та потребують постійної сторонньої допомоги. У 6 ТГ соціальні послуги не надаються.

Серед основних проблем системи надання соціальних послуг в територіальних громадах Закарпатської області можна виділити наступні:

- недостатня кількість надавачів соціальних послуг/ фахівців із соціальної роботи;
- низька заробітна плата;
- недокомплектованість штату місцевих надавачів соціальних послуг

через відсутність коштів у місцевому бюджеті;

- низька престижність професії;
- висока завантаженість на фахівців із соціальної роботи у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії (збільшення кількості ВПО, підвищення ризику потрапляння місцевого населення в СЖО);
- невідповідність освіти займаних посаді фахівців із соціальної роботи;
- велика кількість колізій у нормативно-правових актах у сфері надання соціальних послуг;
- відсутність регулювання на місцевому рівні міжвідомчої взаємодії;
- бюрократія, яка ускладнює процес надання соціальних послуг;
- у прикордонних територіальних громадах наявний мовний бар'єр.

Виходячи із вищевказаних проблем можна надати наступні пропозиції для покращення організації надання соціальних послуг у територіальних громадах:

- надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для введення посад фахівців із соціальної роботи та забезпечення їх матеріально-технічною базою, а саме: комп'ютерною технікою, меблями тощо;
- підняття престижності професії фахівця із соціальної роботи шляхом збільшення фінансування на заробітну плату та надання більш широких повноважень для надання соціальних послуг;
- впровадження міжнародних проектів для фінансової та методологічної підтримки фахівців із соціальної роботи та підвищення якості надання соціальних послуг населенню;
- усунення колізій з НПА, що регулюють організацію надання соціальних послуг;
- включення надавачів соціальних послуг у процес розробки та вдосконалення системи надання соціальних послуг;
- покращення комунікації надавачів соціальних послуг з контролюючими органами.
- розвиток цифрових платформ для зручності доступу до соціальних

послуг та інформації про них, зокрема для тих, хто має обмежені можливості.

-взаємодія з недержавними організаціями та громадськими ініціативами для посилення допомоги та підтримки у сфері соціальних послуг.

Важливість залучення НДО до надання соціальних послуг обґрунтовується наступними факторами:

- органи місцевого самоврядування не завжди можуть надавати весь спектр соціальних послуг, які потребують громадяни, а недержавні організації можуть закрити цю прогалину;

- мають більшу гнучкість, ніж органи місцевого самоврядування. Вони можуть швидше адаптуватися до змін у потребах населення та впроваджувати інноваційні підходи до надання соціальних послуг;

- можуть залучатися до процесу надання соціальних послуг. Це сприяє підвищенню ефективності та якості соціальної роботи.

Для розвитку співпраці НДО з органами місцевого самоврядування необхідно:

- створити сприятливе законодавче та нормативно-правове середовище для співпраці НДО з органами місцевого самоврядування;

- забезпечити доступ до ресурсів, необхідних для надання соціальних послуг;

- забезпечити підвищення кваліфікації працівників НДО, які надають соціальні послуги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колодій О.М.(2018)Досвід децентралізації у Франції. Вчені записки Таврійського національного університетуімені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Т. 29(68), No 1. С. 195–199.
2. Співак Д. Сучасні теорії та моделі місцевого самоврядування [Текст] / Д. П. Співак // Актуальні проблеми політики. – 2020. – № 44. – С. 112
3. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні(2013): підручник / за ред. С. Г. Серьогіної, І. І. Бодрової, С. В. Болдирєва, В. О. Величко та ін. Харків: Право.360 с.9)
4. Качмарський Є.І. (2019) Пошук ефективної моделі місцевого самоврядування для України: теорія і практика. Дні науки філософського факультету–2008: матеріали доповідей та виступів міжнародної наукової конференції. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».Ч. XI. С. 35–36.
5. Маєв А.П. (2012)Децентралізація влади у Франції: досвід для України. Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. вип. 3(51). С. 85–88.
6. Стешенко Т.В., Шпак Ю.О.(2016)Сучасні моделі місцевого самоврядування.Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації: збірник наукових статей за матеріалами наук.-практ. семінару. Харків. С. 162–170.
7. Качмарський Є.І. (2008) Пошук ефективної моделі місцевого самоврядування для України: теорія і практика. Дні науки філософського факультету–2008: матеріали доповідей та виступів міжнародної наукової конференції. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».Ч. XI. С. 35–36.

8. Богашко, О. Л. Управління регіональним інноваційним розвитком: питання теорії та практики [Текст] / О. Л. Богашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 3. – С. 25–29.

9. Народовладдя та місцеве самоврядування: сутність і взаємообумовленість розвитку / П. Любченко // Право України. - 2019. - № 10. - С. 195-211. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_10_15

10.Примуш М. Регіональний та державний виміри української специфіки децентралізації влади // Політичне життя. 2016. № 3. С. 12–17.

11.Абасов Г. Перспективні моделі місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2022. Вип. 2. С. 77–83.

12.Децентралізація державного управління: понятійно-термінологічний аспект / І. Дробот. // Публічне адміністрування: теорія та практика. - 2016. - Вип. 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2016_2_4

13.Грицяк Н. В. Демократичне врядування: політико-правові засади /Н.В. Грицяк // Розвиток публічного адміністрування на засадах менеджменту європейський контекст: матер. наук. - практ. конф., Дніпропетровськ, 15-16 трав. 2019 р.; за заг. ред. С.М. Серьогіна. – Дніпропетр.: ДРІДУ НАДУ, 2009.– С. 37–38.

14.Куйбіда ВС, Негода ВА, Толкованов ВВ. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи. К.: Крамар. 2009.

15.Бородін Є.І., Гончарук Н.Т., Шаров Ю.П. та Шарий, В.І., 2019. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД. Рекомендовано до друку науково-технічної роботи Луцького національного технічного університету, протокол № 5 від 26.12. 2019 р., с.325.

- 16.Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2015. 244 с.
- 17.Бандур С. І. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи: [монографія] / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко. – Черкаси: Брама–Україна, 2006. – 620 с
- 18.Семигіна Т. В. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правовог регулювання // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2019. №4. С. 65-75. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2019-65-75.pdf.
- 19.ПИЩУЛІНА, Ольга Миколаївна. Соціальна політика як інтегральна функція соціальної держави. Стратегічні пріоритети, 2011, 2: 110-114.
- 20.Батигіна, К. С., Болотіної, Н. Б., Бурака, В. Я., Вігдорчика, Н. А., Герасиміва, Т. З., Захарова, М. Л., Шайхатдінова, В. Ш. до окремих питань розгляду спорів у сфері соціального забезпечення.
- 21.Лібанова Е., Палій О., Скуратівський В. Людський розвиток: від ідеї до державної стратегії / Е. Лібанова, О. Палій, В. Скуратівський // Вісник УАДУ. – 1996. – № 1. –С. 159–171
- 22.Горбунова-Рубан, Світлана Олександрівна; Вітковська, Інна Миколаївна. Система надання соціальних послуг: сучасний стан. SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи, 2020, 9: 17-23.
- 23.Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять // Право України. - 2000.- № 4.- С. 36.
- 24.Колот, А. М. (2008). Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції.
- 25.Система соціального захисту населення як об'єкт наукових досліджень / М. В. Кравченко // Актуальні проблеми державного управління. - 2010. - № 2. - С. 41-47. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_2_7

26. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2023)

27. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01. 2019 № 2671-VIII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

28. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023)

29. Енциклопедія державного управління у 8-ми томах. Том 8: Публічне врядування / [наук.-ред. колегія: В. С. Загорський, С. О. Телешун та ін.] – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 630 с.

30. Об'єднання громад [Електронний ресурс] // Децентралізація влади. Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/region>.

31. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.

32. Линьов К.О. Централізація, децентралізація та нелінійність у державному управлінні: автореф. дис. кандидата наук з державного управління: 25.00.01. / К.О. Линьов – Нац. академ. держ. упр. при През. Укр. – К., 2021. – 20 с.

33. Мацедонська Н.В. Децентралізація в Україні та основні шляхи її впровадження в сучасних умовах / Н.В. Мацедонська, Л.М. Клівіденко // Економіка та суспільство. – 2017. – Вип. 8. – С. 613–618.

34. Скрипнюк О.В. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика / О.В. Скрипнюк // Віче: громадсько-політичний і теоретичний журнал. – 2015. – № 12. – С. 22–24

35. Сметанін Р.В. Управління процесом децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування / Р.В. Сметанін // дис. ... к. держ. упр.: спец. 25.00.04 / Р.В. Сметанін. – Д.: Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки України, 2010. – 177 с

36. Слухай С.В. Міжурядові трансферти: теорія і практика: монографія. – К.: Аграр Медіа Груп, 2013. – 422 с

37. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства : Закон України від 09.04.2015 № 320-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 28, ст. 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-19#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

38. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо розподілу повноважень органів місцевого самоврядування у зв'язку зі зміною територіального устрою (реєстраційний номер 6281 від 04.11.2021). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73150 (дата звернення: 20.11.2023).

39. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 13, ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

40. Виборчий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 19.12.2019 № 396-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. №№ 7, 8, 9, ст. 48). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 20.11.2023)

41. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи: Закон України, реєстраційний номер 3614 від 09.06.2020. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>

42. Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

за міжнародною участю, 19 червня 2018 року. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. – 495 с.

43. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» № 1508-VII від 17.06.2014 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18.pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69062(дата звернення: 20.11.2023)

44. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. Наук Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2020. – 153 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf

45. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 157-VIII від 05.02.2015 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

46. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост» № 1638-IX від 14.07.2021 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1638-20#Text>.

47. Сайт «Реформа децентралізації»[Електронний ресурс] Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/gromada>

48. Сайт Міністерства розвитку громад та територій України [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/monitoring-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi.html>

49. Пасічник М. Еволюція та характерні ознаки децентралізації публічного управління / М. Пасічник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2010-4-24.pd>.

50. Пігуль Н.Г., Люта О.В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Випуск 9. с.684-688.

51.Камінська Н.В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України: Збірник наукових праць. Засновник: Інститут законодавства Верховної Ради України.2014. №4. С.35-40

52.European Spatial Development Perspective (ESDP). Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union. Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam, May 1999. URL: http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/su_m_en.pdf

53.Павліха Н., Копач І. Європейська інтеграція інтересів щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10469/3/Європейська_інтеграція_досвід_Польщі%259-140-158.pdf

54. Як провели реформу адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування у Латвії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/?p=4802>.

55. Свистун В. Децентралізація управління: переваги і недоліки / В. Свистун [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.iitta.gov.ua/2196/1/%D0%A1%D0%B2%D0%B8%D0%B9.pdf>

56. «Ми точно повинні завершити реформу децентралізації», - Олександр Кубраков [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/news/15821>

57.Коврига, Л. П., Ковальова, Т. В., Пономаренко, В. Д. (2005). Тлумачний словник сучасної української мови. Харків Белкар-книга, 800.

58.Hornby, A. S., Cowie, A. P., & Lewis, J. W. (1974). Oxford advanced learner's dictionary of current English (Vol. 4). London: Oxford University Press, 1580

59.Пейн, М. (1997). Суспільство як основа соціальної політики і соціальної дії. Взаємозв'язок соціальної роботи і соціальної політики.К.: Аспект Прес, 44-50.

60. Fellin, P. (2001). Understanding American communities. Strategies of community intervention, 6th edition. Itasca, IL: FE Publishers, Inc.
61. Návrh štandardov terénnej sociálnej práce v obci so zreteľom na prácu s vylúčenými komunitami. (2004). Fond sociálneho rozvoja, 44, 10-11.
62. Giddens, A. 3. 1. 14. (2003). SOCIÁLNA PRÁCA Študijný program: SOCIÁLNY A MISIJNÝ PRACOVNÍK S RÓMSKOU KOMUNITOU.
63. Петренко, Т. В. (2014). Методичні засади підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у громаді
64. Наказ М. С. П. У. (2016). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.
65. Encyclopedia of governance: in 2 volumes / [Mark Bevir (Ed.) et al.]. (2007). London : SAGE Publications Ltd. (1), 1028.
66. Литвиненко, В. М. (2012). Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012.
67. Мобілізації громад: досвід ПРООН у реалізації підходу громадської безпеки і соціальної згуртованості. С. 6. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/1/OON_Mob_gromad_small_sm_30_10_2018.pdf
68. Гилберт, Я., Спехт Г. (1994). Социальное планирование и организация в местных общинах. Энциклопедия социальной работы. М., (3)3, 250-251.
69. Кравченко, Р. І. (2019). Соціальна робота з розумово відсталими. Київ: Віпол, 90.
70. Семигіна, Т. В. (2017). Введення у соціальну роботу: навчальний посібник. Київ: Фенікс, 20.
71. Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 № 537 «Про затвердження Переліку послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати»,

zareestrovaniy u Ministerstvi yustitsii Ukraini 19.09.2012 za № 1614/21926.
[Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

72. Стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні. 2012.
[Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-%D1%80>

73. Шубна О. В., Денисова Ю. В., Санчич О. С., Марильова А. В.
Економічний вісник Донбасу. № 3(61). 2020. С. 213–221. 5.

74. Капська А. Й. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах :
[Навчальний посібник] / А. Й. Капська, Л. М. Завацька, С. В. Грищенко. –
К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 248 с

75. Шапошников О. К. Досвід правового регулювання надання соціальних
послуг у зарубіжних країнах / О.В. К. Шапошников // Право і суспільство. -№
6-1 частина 2, 2014. -С. 244-249.

76. Новиков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і
вітчизняний досвід) / В.М. Новиков. - Київ: ІЕ НАН України, 2000. - 274 с.

77. Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали міжнародної
науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2015 р.): гол.ред.
Корнєшук В. В. Одеса: видавець Букаєв В.В. 2015. 297 с.8. Тернопільська
В.І.

78. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності
центрів надання соціальних послуг» № 177 від 03.03.2020 [Електронний
ресурс]// Верховна Рада України. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text>.

79. Постанова Кабінету Міністрів України « Деякі питання діяльності
центрів соціальних служб № 479 від 01.06.2020 [Електронний ресурс] //
Верховна Рада України. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text>

80. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання
соціальних послуг шляхом соціального замовлення № 450 від 01.06.2020

[Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text>

81.Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг № 587 від 01.06.2020 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

82.Дубич К. (2013). Партнерство державного та недержавного суспільних секторів як ефективний механізм управління у сфері надання соціальних послуг у країнах Євросоюзу. Державне управління: теорія та практика, № 2, 117-128.

83.Сидорук І., Корпач Н. (2019). Благодійна діяльність та фандрайзинг в соціальній роботі: теоретичний аспект. Педагогічний часопис Волині, №1 (12), 101-108 с. doi: 10.29038/2415-8143-2019-01-108-115.